Ask the other question

Matsudas arbetssätt utifrån intersektionalitet på ordet man – ἀνήρ – i Matteus- och Markusevangelierna.

Jonny Gustafsson

Ht 2023
Kandidatuppsats i teologi 15 hp

Innehållsförteckning

Abstract 3
1 Inledning 4
1.1 Syfte 5
1.2 Problemformulering 5
1.3 Material 6
1.3.1 Avgränsningar 6
1.4 Disposition 7
1.5 Metod 7
1.5.1 Metoddiskussion 9
2 Teoretisk utgångspunkt 11
3 Analys 15
3.1 Analys av ordet ἀνήρ 15
3.2 Louw och Nidas analys av ordet ἀνήρ 20
3.3 Analys av hela Matteus- och Markusevangelierna 21
3.4 Djupanalys – Genus i Matteus 1:16 och Matteus 1:19 27
3.5 Djupanalys – Genus i Markus 10:2 och Mark 10:12 33
4 Resultat/Diskussion 37
5 Slutsatser 41
6 Slutord 43
6.1 Förslag till fortsatt forskning 43
Sammanfattning 44
Käll- och litteraturförteckning 45
Bilaga 1 – Matsudas intersektionalitetsanalys i tabellform 46
Figurer 1–6 46

Figurförteckning

Figur 1: Rileys andra principen, ἀνήρ och γυνή indikerar inte tydligt civilstånd i NT och LXX. 46
Figur 2: Rileys andra principen, ἀνήρ och γυνή översättningar med modifierare i NT och LXX. 47
Figur 3: Rileys tredje principen, ἀνήρ och γυνή översättningar mot äktenskap i NT och LXX. 47
Figur 4: Rileys tredje principen, ἀνήρ och γυνή indirekta modifierare äktenskap i NT och LXX. 48
Figur 5: Rileys tredje principen, ἀνήρ och γυνή om äktenskap i NT och LXX. 48
Figur 6: Rileys tredje principen, ἀνήρ och γυνή om äktenskap i NT. 49

Abstract

The word ἀνήρ becomes important in the bread miracles in the Gospels of Matthew- and Mark. This thesis will problematize the usage of the word ἀνήρ, in the Gospels of Matthew- and Mark, and look at other usages, as material of comparison. In order to analyse these differences, Riley's hermeneutical method and Matsuda's intersectionality are applied – Ask the other question. Matsudas perspective of gender means that the same questions are asked in the Gospels of Matthew- and Mark, where the word is found and intersects with different social markers. Social markers that will influence are: hierarchy, sex, ethnicity, religious belongings, generation, paternity and social status. Matsuda's method will challenge the readers to focus beyond traditional interpretations and their own interests. Marital status can be identified by Riley's method, as he points out that gender originates, when the word ἀνήρ in the Gospels of Matthew- and Mark is put in a surrounding context, pointing at historical facts referring to family and/or marriage.

Differences occur in the Gospels of Matthew- and Mark, as to the importance and use of the word ἀνήρ. The word ἀνήρ often gets a general wider understanding in the New Testament and LXX, where it signifies a free male or a free male human being. In the bread miracles the word ἀνήρ gets a wider understanding where it signifies hungry free males or one hungry free male human being. There are few cases where the word ἀνήρ shows meaning connected to marriage in the New Testament and LXX. Gender emerges in relation to marriage primarily in Matt 1:16 and Matt 1:19, but also connected to divorce in Mark 10:2 and 10:12.

1 Inledning

Författaren i Markus beskriver hus Jesus möter och mättar femtusen män. Författaren av Markus skriver i Mark 6:32–37: ”De gav sig av i båten till en öde trakt för att vara ensamma. Men man såg att de for iväg och många fick veta det, och från alla städerna skyndade folk dit till fots och hann före dem. När han steg i land fick han se en stor skara människor. Han fylldes av medlidande med dem, för de var som får utan herde, och han undervisade dem länge. När det redan var sent på dagen kom lärjungarna till honom och sade: »Trakten är öde och det är sent. Låt dem ge sig av så att de kan gå bort till gårdarna och byarna här omkring och köpa sig något att äta.« Han svarade: »Ge dem något att äta, ni själva.« – »Skall vi gå och köpa bröd åt dem för tvåhundra denarer och ge dem att äta?« frågade de.” (Mark 6:32–37). Det är nu som Jesus utför ett av undren där fem fiskar och två bröd mättar fem tusen män. (Mark 6:30–44). I första brödundret säger bibelordet att fem tusen män mättades av fem fiskar och två bröd. Här säger bibelordet på grekiska: πεντακισχίλιοι ἄνδρες (Mark 6:44). I Markusevangeliet blir ordet ἀνήρ utmärkande. Brödundret finns i två delar i Markus, där det andra brödundret uppkommer i Mark 8:1–13 (Mark 8:9).

Ur ett drönarperspektiv framkommer en övergripande bild av folkmassor som har samlats för att lyssna på Jesus och det blir sent och alla är hungriga. Skulle det kunna vara så att folk kom från olika landskap runt omkring – och var det möjligen så att människor med olika etnicitet, religion, kön, plats i generationer och hierarkier med mera möttes? Berättelsen om brödundren skulle kunna undersökas med hjälp av modern genusteori – där Matsudas arbetssätt, Ask the other question, blir användbart för att lyfta genus. En sådan undersökning i ett bredare perspektiv kan ge nycklar till hur ett ord som ἀνήρ kan tolkas. Bilden på framsidan visar en vägkorsning i Östergötland, vilket syftar på den intersektionalitet som Matsuda använder i sitt arbetssätt – där olika sociala aspekter möts och samverkar.

I ett semantiskt grupperat lexikon tar Johannes Louw och Eugene Nida upp ordet – ἀνήρ – i tre olika domäner när ordet analyseras semantiskt. Här kan det bli intressant att undersöka begreppet ur ett intersektionalitetsperspektiv – och då blir Mari J. Matsudas arbetssätt Ask the other question användbart.[1]

[1] Johannes P., Louw & Eugene, A., *Nida, Greek-English Lexicon of the New Testament based on Semantic Domains. Volume 1: Introduction and Domains. Volume 2: Indices by Johannes P. Louw, Eugene A. Nida*. United Bibel Societies, NY, USA, 107; Mari J. Matsuda, “Beside My Sister, Facing the Enemy: Legal Theory out of Coalition*,” Stanford Law Review, vol. 43:6* (1991), 1190.

1.1 Syfte

Syftet med den här uppsatsen är att applicera Matsudas arbetssätt för undersökning av intersektionella perspektiv på antika texter, här specifikt för att förstå och se hur ἀνήρ används i berättelserna om brödundret i Matteusevangeliet och Markusevangeliet. För att uppnå detta kommer alltså ett intersektionellt perspektiv användas. Intersektionalitet kan öppna en djupare förståelse av texten, både var det gäller genus men också i relation till nationalitet, klass, och andra typer av konstruktion av social status. Även användningen av ordet *ανηρ* kan kopplas till intersektionalitet. Genom denna typ av analys kan läsarens tolkning förändras och även belysa tidigare gjorda ställningstaganden och eventuella fördomar.[2]

1.2 Problemformulering

Uppsatsen kommer att undersöka skillnader i berättelserna om brödundren i Markusevangeliet och Matteusevangeliet (Matt 14:13–21 och Mark 6:30–44 samt Mark 8:1–13) utifrån ett intersektionellt perspektiv, med fokus på begreppet ἀνήρ. Andra användningar av termen i respektive evangelium kommer att användas som jämförelsematerial, för att peka på skillnader mellan hur ἀνήρ används i brödundren jämfört med hur det används på andra ställen i Mark och Matt. I uppsatsen kommer även orden γυνή och ἄνθρωπος tas in som jämförelsematerial till ordet ἀνήρ.

Arbetsfrågor:

Hur används ordet ἀνήρ inom ramen för berättelserna om brödunder i Matteus- och Markusevangelierna?

Hur används ordet ἀνήρ i andra sammanhang inom dessa två evangelier?

Vilka skillnader finns det i användandet av orden ἀνήρ och γυνή, med avseende på relationen/äktenskap? Hur påverkar omgivande kontexten översättningen av orden? Uppkommer genusaspekter i kontexten?

Hur kan intersektionalitet utifrån Matsudas arbetssätt användas på ordet ἀνήρ i Matteus- och Markusevangelierna?

[2] Marianne, Bjelland Kartzow, '"Asking the Other Question": An *Intersectional* Approach to Galatians 3:28 and the Colossian Household Codes', *Biblical Interpretation 18* (2010), 369–370.

1.3 Material

Studiematerialet i den här uppsatsen består av primära- och sekundära källor.

Primära källor består av ett urval av bibelverser i Markus- och Matteusevangelierna genom databasen Paratext, vilket ger ett tillförlitligt urval av förekomsten av ἀνήρ i dessa evangelier.

Nestle Eberhard, Aland Kurt: *Novum Testamentum Graece (28th revised edition)* blir en förstahandskälla. Den kommer att utgå från en vetenskaplig kritisk utgåva, som blir ett hjälpmedel att nå så nära förstahandskälla som möjligt där vetenskap står idag. Det är baserat på ett vetenskapligt kritiskt synsätt och det är en textkritisk variant. De textkritiska verktygen används vid behov. Bibel 2000 används som översättningshjälpmedel under uppsatsens färdigställande men primärkälla är Nestle-Aaland (28 ed.). Svenska översättningar av biblisk text är Bibel 2000, om ej annat anges.

För att hitta nedslagen av ἀνήρ i Matteus- och Markusevangeliet användes dataprogrammet Paratext, som bygger på Nestle-Aland.

Uppsatsens sekundärkällor tar upp både böcker och artiklar. Jag har valt sekundärkällor som tar upp intersektionalitet – från Matsuda kring intersektionalitet samt en artikel från Marianne Bjelland Kartzow som tar upp Matsudas arbetssätt Ask the other question. Ordet ἀνήρ semantiska domän analyseras i Johannes P. Louw och Eugene A. Nidas semantiska lexikon. Ordet ἀνήρ analyseras även med Rileys hermeneutiska metod som beskrivs i en artikel från Michael R. Riley.

1.3.1 Avgränsningar

Förekomsten av orden ἀνήρ och γυνή i Lukas- och Johannesevangelierna eller i andra antika texter, tas inte upp i den här uppsatsen.

Brödundren förkommer i dessa evangelier i två versioner och det är alltså samma typ av litteratur. Ordet ἀνήρ förekommer även i andra sammanhang i dessa texter och här studeras dessa bara som jämförande material. Ordet ἀνήρ förekommer även exempelvis hos Paulus, men sådana förekomster studeras inte inom ramen för den här uppsatsen. Vidare finns det också andra termer som kan vara intressanta ur ett intersektionalitetsperspektiv inom ramen för berättelserna om brödundren, men dessa kommer inte heller att studeras i den här uppsatsen. Dock ges termen γυνή (gynē) ett visst utrymme, eftersom den kan översättas till kvinna/maka.

Det andra brödundret i Markus innehåller inte ordet ἀνήρ och tas med som jämförelsematerial för att förstå helheten i brödundren och användningen av ordet ἀνήρ i Markus- och Matteusevangeliet.

1.4 Disposition

Kandidatuppsatsen innehåller först abstract, därpå följer en inledande del som tar upp syfte, problemområde, material, avgränsningar och metod. Därefter följer en teoridel.

Sedan följer en analysdel utifrån intersektionalitetsmetod, som tar upp ordet ἀνήρ i de evangelier som studeras. Resultatet från den här uppsatsens analys presenteras i en tabell, som förklaras i analysavsnittet. Sedan följer analyser av utvalda bibelverser som belyses djupare.

Efter analysdelen kommer resultaten och en diskussion som försöker belysa kunskapsluckor och beskriva hur kategorier korsar varandra med hjälp av en intersektionell analys. Uppsatsen avslutas med att slutsatserna presenteras samt sammanfattning.

1.5 Metod

För att förstå kombinationen av olika former av förtryck används alltså intersektionalitet som en teologisk metod. Metoden beskrivs av Mari J. Matsuda och hon kallar den för Ask the other question.

I den här uppsatsen används en historisk, litterär analys av Matteus- och Markusevangeliet riktad mot ordet ἀνήρ på ett sätt som även utgår från ett postkolonialt synsätt.

Matsudas metods styrka ligger i att den hjälper oss som läsare att se både uppenbara och dolda dominansförhållanden som föranleder förtryck.[3]

För att hitta de bibelsammanhang som innehåller ordet ἀνήρ i Matteus- och Markusevangelierna används dataprogrammet Paratext.

[3] Matsuda, 1189; James G., Crossley, *Reading the New Testament: contemporary approaches 1st ed.*: London: Routledge: 2010, 25, 37–39.

Matsuda skiver:

> *"The way I try to understand the interconnection of all forms of subordination is through a method I call "ask the other question." When I see something that looks racist, I ask, "Where is the patriarchy in this?" When I see something that looks sexist, I ask, "Where is the heterosexism in this?" When I see something that looks homophobic, I ask, "Where are the class interests in this?" Working in coalition forces us to look for both the obvious and non-obvious relationships of domination, helping us to realize that no form of subordination ever stands alone.".*[4]

Uppsatsen använder Matsudas arbetssätt, som utgår ifrån ett intersektionalitetsperspektiv. Metoden manar mig som författare av uppsatsen att ställa samma frågor till varje nedslag i Markus- och Matteusevangeliet, utifrån förekomsterna av ordet i ἀνήρ (ἄνδρες i plural). Den fråga som ställs är om det går att identifiera något kring hierarki, kön, etnicitet, religiös tillhörighet, generation, bekräftat släktskap samt social status, i varje enskilt nedslag i Markus- och Matteusevangeliet.[5]

Till skillnad från Matsudas arbetssätt, delas här etnicitet och religiös tillhörighet upp i två aspekter. En individ kan ha en viss etnicitet och en annan religiös tillhörighet. Exempelvis romare som levde bland de tidiga kristna i Judéen eller judar som levde bland romare. Denna uppdelning av aspekter fångar upp den komplexitet som uppstår i kontexten.

Att använda sig av Matsudas metod Ask the other question utmanar hur den som tolkar texten färgar tolkningen med egenintressen och föreställningar. Metoden hjälper oss att identifiera eventuella ställen i texten där våra tolkningar präglas av tveksamma och färgade eller tendentiösa slutsatser. Hierarkier är ofta mycket framträdande i antika texter och det går att se hur t.ex. genus och generation är statusmarkörer som korsas och påverkas av status konstruerad genom begrepp som fri och slav, etnicitet, ålder och även andra typer av grupptillhörigheter. Den tidiga kristendomen formades genom sitt sätt att hantera hierarkier, där de förstärktes eller suddades ut i olika kontexter i den omgivande sociala miljön.[6]

[4] Matsuda, 1189.
[5] Matsuda, 1189.
[6] Bjelland Kartzow, 387.

1.5.1 Metoddiskussion

Crossley pekar på diskussionen kring genus och det tidiga kristna ursprunget som hjälper oss att analysera moderna antaganden och ideologier som kan bidra till noggrannhet i tolkningen av Nya testamentet. Fokus ligger här kring ideologi och forskning om identiteter samt andra olikheter och likheter mellan historiska situationer. Här kan det till exempel vara forskning kring hur termer som judisk och hedningar/folken (eng. gentiles) används. Den negativa beskrivningen av exempelvis judisk eller hednisk tillhörighet styrs av hur dessa termer används, ofta i koppling till avståndstagande och exklusiva identitetskonstruktioner.[7]

Metoden postkolonial kritik arbetar med att läsa texter i medvetenhet om sammanhang av imperialism och komplexa system av makt och ekonomi. Här blir frågor kring ras, etnicitet, gränsdragningar och dynamiskt dekonstruerande identiteter aktualiserade. Metoden går att applicera på antika texter och Nya testamentet.[8]

I den här uppsatsen används metoden intersektionalitet, som liknar postkolonial metod, men intersektionalitet har sitt ursprung i den politiska feministrörelsen i USA under 1950-t. Här protesterade vita medelklasskvinnor mot särbehandling i arbetslivet och sedan anslöt även afroamerikanska kvinnor i protester och tog även upp rasism som en markör i diskrimineringen.[9]

De båda metoderna postkolonial och intersektionalitet finns därför nära varandra och det som skiljer dessa åt är ursprunget. Postkoloniala studier, som är en disciplin, utgår ifrån beskrivningar av imperialism och komplexa system. Intersektionalitet är inte lika tydligt en disciplin, utan mer en metod och bygger på den tidiga feministrörelsen i USA. Både som disciplin och metod kan postkoloniala studier och intersektionella perspektiv skapa en mera nyanserad bild av världen, där partiskhet och fördomar kan göras medvetna och nya insikter kan väckas hos läsaren.

Valet av metod blir relevant för problemformuleringen för den här uppsatsen som placerar sig inom det postkoloniala fältet med intersektionalitet som verktyg.

Riley tar upp metodkritik genom sitt sätt att tolka betydelsen av substantiven ἀνήρ och γυνή. Han menar att metoden med de fem principerna som kommer presenteras nedan, skulle kunna ses som att bibelordens betydelse förändras hos termerna ἀνήρ och γυνή. Riley tar upp två

[7] Crossley, 33–34, 35.
[8] Crossley, 38–40.
[9] Matsuda, 1186–1188.

argument som enligt honom visar att metoden inte förändrar ordens betydelse. För det första menar Riley att den hermeneutiska metod som avvänds för att specificera termer mot en smalare betydelse, kring äktenskap, baseras på översättarens subjektiva syn på sammanhanget i texten. Civilstånd kommer här ur genus när ordet ἀνήρ sätts in i ett omgivande sammanhang. Ett metodkrav är att detta omgivande sammanhang ska gå att tolka som att det framställs som objektiva fakta kring familj och/eller äktenskap. Denna tolkning baseras på översättarens subjektiva syn på texten, inte objektiva bevis. Riley pekar på att en av metodens principer alltid är uppfylld. Rileys andra argumentet utgår från att det inte finns några bevis för att det grekiska språket inte gör någon språklig skillnad utifrån civilstånd/äktenskap, då specifika detaljer (eng. articularized) uppkommer i texter. Detta gäller både i Nya testamentets och LXX/Septuagintas[10] bibeltexter. Riley menar att det uppstår olika gråzoner i tolkningen av ord som inte ändrar dess grundläggande betydelse och som kan bestämmas av översättarens eget tycke/preferens.[11]

[10] Härefter, kommer Septuaginta att refereras till som LXX.
[11] Riley, 3–4, 13.

2 Teoretisk utgångspunkt

Riley belyser en hermeneutisk metod för att fördjupa förståelsen och avvändningen av orden ἀνήρ och γυνή i Nya testamentet och LXX. I dessa översättningar återges ἀνήρ och γυνή, som make och maka, eller man och kvinna. Här kan det uppstå olika tolkningar – utifrån läsarens bristande språkkunskaper samt tendens att förbise fakta. Här kan ἀνήρ och γυνή ha olika betydelser i översättningen, vilket innebär att ett val måste göras vilken/vilka termer som ska användas i målspråket. Valet ligger då hos den som tolkar och översätter texten till ett nytt sammanhang. Här är det viktigt att förstå att den som skrev texten kan ha varit slarvig och den kanske inte är komplett eller korrekt. Författaren är alltid färgad av egna syften och mål och ingen kan ha full överblick. Analysen av kontexten måste ses ur speciella grammatiska regler. Här följer fem steg i en hermeneutisk metod för att fördjupa förståelsen av ordet ἀνήρ.[12]

Bjelland Kartzow tar upp intersektionalitet i sitt arbetssätt utifrån Ask the other question, även om hon inte specifikt applicerar detta perspektiv på ordet ἀνήρ.

Bjelland Kartzow har forskat kring hur hierarkier styrde sociala relationer och deras system av idéer i Nya testamentet och kopplar dessa till hur hierarkier skapades och vilken socialretorisk logik de formar. Bjelland Kartzow tittar närmare på hur diskussionen kring etnicitet, klass, kön och ålder hos galaterna (Gal 3:28) och koder inom hushållet i Kolosserbrevet, där sambandet mellan dessa båda kategorier analyseras. Det visar på en komplex analys kring hierarkier i sociala kategorier. Det vanliga angreppssättet har varit att analysera varje kategori enskilt, men Bjelland Kartzow väljer en metod där författaren undersöker hur dessa kategorier korsar (eng. intersect) varandra, där varje kategori konstrueras och påverkar varandra ömsesidigt. Bjelland Kartow skiver: “Instead of paying attention to one of the relationship pairs in isolation (man/woman, slave/free, etc.), as is most common in commentaries, I ask how various categories interact and mutually construct each other.”. Matsuda kallar metoden för Ask the other question.[13]

Bjelland Kartzow tar upp hur en traditionell tolkning som i Gal 3:28 funnit ett Magna Carta i Nya testamentet för dem som söker efter frigörande krafter i Paulusbreven, kring jämlikhet och hierarkier. De tidiga kristna tog över olika mönster av makt och dominans, där Gal 3:28 av forskare setts som ett försök att reducera eller eliminera hierarkiska strukturer i hushållets koder. Paulus pekar på hur alla tidiga kristna blev ett med Jesus Kristus. Bjelland Kartzow

[12] Riley, 2–3.
[13] Bjelland Kartzow, 364–365.

studerar detta ur ett annat angreppsätt/metod där intersektionalitet blir viktigt, där hon föreslår att hushållets koder som finns i Gal 3:28 istället blir en genusfråga. Här ser hon aspekter kring status, genus, sexualitet och reproduktion som var avgörande för hur identiteter och hierarkier byggdes upp.[14]

Att texter hos de tidiga kristna visar på upplevelser av kulturell komplexitet betyder inte att det alltid går att hitta mönster bakom komplexiteten. Här argumenterar Thomas Hylland Eriksen att det behövs ett nytt språk för att kunna beskriva denna kulturella komplexitet. Bjelland Kartzow säger att intersektionalitet kan vara just detta språk. Detta angreppsätt leder till att läsaren kan hitta det mest givande sättet att förstå och undersöka kulturell komplexitet. Detta tas även upp av Elisabeth Schüssler Fiorenza, som redan år 2009, ansåg att det är förvånansvärt att forskning kring den tidiga kristendomen inte har antagit ett kritiskt feministiskt synsätt kring intersektionalitet.[15]

Det har skrivits mer om ἀνήρ men detta kommer jag inte att gå igenom i detalj här. Nu kommer den här uppsatsen att behandla tidigare forskning om ἀνήρ hos Michael R. Riley och Johannes P. Louw och Eugene A. Nida.

[14] Bjelland Kartzow, 366.

[15] Bjelland Kartzow, 368; Elisabeth Schüssler Fiorenza, "*Introduction: Exploring the Intersections of Race, Gender, Status, and Ethnicity in Early Christian Studies*," in Prejudice and Christian Beginnings: Investigating Race, Gender, and Ethnicity in Early Christian Studies, eds. Laura Nasrallah and Elisabeth Schüssler Fiorenza (Minneapolis: Fortress Press, 2009), 4-5; Tomas Hylland Eriksen, "*What Is Cultural Complexity?*" in Jesus Beyond Nationalism: Constructing the Historical Jesus in a Period of Cultural Complexity, eds. Halvor Moxnes, Ward Blanton, and James G. Crossley (London: Equinox, 2009), 9-10.

För att vetenskapligt kunna analysera texter från Nya testamentet har Riley satt upp ett antal grundläggande hermeneutiska principer som bör antas (eng. sound hermeneutical principles/accepted principles of Bible interpretation hermeneutics):[16]

1. Den allmänna ordförståelsen[17] och termer med tydlig definition[18] måste bestämmas. Den bredare förståelsen är författarens allmängiltiga användning av termen som framkommer i texten, giltig om det inte finns giltiga/gångbara och sakliga grunder att anta en tydligare – smalare – och mer specifik definition av användningen i ett specifikt fall.
2. De betydelser som är vanligast och de som minst används, måste också fastställas här. Den mest allmänna betydelsen – bör primärt fastslås, för att kunna undersöka författarens mer specifika användningar i texten. Här spelar giltiga/gångbara och objektiva grunder in.
3. I varje enskilt fall måste det bestämmas om det finns direkta modifieringar (eng. direct modifiers), indirekta modifieringar (eng. indirect modifiers) eller ett litterärt sammanhang (eng. context) som visar på en klar och tydlig begränsning till en förståelse mot tydlig definition. Då måste ordet översättas med den betydelsen. Här finns det stöd för att behandla följande verser på samma sätt, speciellt då det finns konjunktiv och particip, som håller ihop allt som en enhet.
4. Det måste bestämmas om det finns en klar begränsning mot en allmän betydelse i varje tillfälle. Detta görs genom att hitta exempelvis bestämningar och indirekta modifikationer som begränsar mot en tydlig definition/smalare betydelse. Om det finns en klar begränsning, behandla omgivande verser på samma sätt, speciellt då det finns konjunktiv och particip som håller ihop allt som en enhet. Particip kopplas ofta till ett finit verb, exempelvis – "springande kom hon till stan" - då är "springande" particip. Även konjunktioner blir intressanta här.
5. Den som tolkar texten måste även undersöka om det finns andra passager i Bibeln som stödjer en bestämd doktrin/lära eller motbevisar den. Doktrin/lära kan motbevisas, i det fallet får översättaren inte använda en översättning som motsäger Bibeln. Här kan parallella passager ha argument som på ett övertygande sätt ger stöd åt doktriner/läror,

[16] Michael R. Riley, "The proper translation of Ἀνήρ and Γυνή in the New Testament", *The Manitowoc Pastoral Conference*; St. John´s, Newtonburg, April 19, 1993, 1–4.
[17] Härefter, kommer allmänförståelse att refereras till som bred/-are tolkning av texten, enligt Riley.
[18] Härefter, kommer termer med tydlig definition att refereras till som smal/-are tolkning av texten, enligt Riley.

som kan accepteras i tolkningen. De blir då ytterligare vittnesbörd som styrker översättningen.

Utifrån semantiska domäner placerar Louw och Nida ordet ἀνήρ inom domänen – människor (eng. people), inom domänundergrupp – män (eng. males). Ordet ἀνήρ finns även inom domänundergruppen – människor (eng. human beings).[19]

Enligt Louw och Nida betecknar orden ἄνθρωπος (*anthropos*), ἀνήρ (pl. ἄνδρες) en vuxen manlig person i giftasvuxen ålder – en man.[20]

Enligt Louw och Nida kan orden ἄνθρωπος (*anthropos*), ἀνήρ (pl. ἄνδρες) också beteckna en människa, normalt vuxen. I singular betecknar det person[21], människa eller individ. I plural betecknar det folk, personer och mänskligheten.[22]

[19] Louw och Nida, 107.
[20] Louw och Nida, 107.
[21] Hänvisar till Vuxen man, som allmän bemärkelse av person. Den allmänna betydelsen måste ställas i relation till receptionsspråk, där betydelsen kan peka på en särskilt utvald stam eller grupp, i specifik kontext. Här kan det finnas fall där det inte är ”in-group” utan betydelsen blir mer allmän mot människor i allmänhet. Se Louw & Nida, 104.
[22] Louw och Nida, 104.

3 Analys

3.1 Analys av ordet ἀνήρ

Rileys fem principer tar hänsyn till grammatiska aspekter då ordens mening bestäms, i förhållande till andra ord. Här tas även hänsyn till biblisk kontext. Den som översätter och bestämmer ett ords mening bör använda dessa fem principer.[23]

Första principen – bestäm bredare eller smalare betydelse

Den första principen bestämmer den allmänna ordförståelsen och bestämmer termer med tydlig definition av substantiven ἀνήρ och γυνή. Här sätts ordet ἀνήρ och dess ordförståelse ihop med det engelska språket. Det engelska ordet syftar mer till ordet människa. Där anspelar eventuellt ordet ἀνήρ på en make som har en priviligierad ställning, snarare än koppling till äktenskap. Riley pekar på att den bredare betydelsen för orden är samma i grekiska och engelska – där översättningen indikerar civilstånd. Den smalare översättningen pekar specifikt på – make och maka. Riley menar att översättaren inte ska anta en indikation på civilstånd om det inte finns objektiva bevis för motsatsen.[24]

Kopplingen till ekonomisk status är emellertid inte synliggjorda i det engelska språket. I det engelska språket har ordet *man*, i den eventuella betydelsen av priviligierad make, en koppling till välbärgad – en god ekonomisk ställning och makt. Det finns inte heller någon koppling till social eller politisk status, såsom förslavad/fri eller medborgare/främling.

Andra principen – vanlig användning

Den andra principen pekar på *vanlig användning* av orden ἀνήρ och γυνή. Riley menar att den andra principen återigen pekar på en bredare och allmän ordförståelse/betydelse. I den andra principen pekar Riley på betydelsen för ἀνήρ och γυνή mot en allmän ordförståelse, men han pekar framförallt mot en avsiktlig koppling till det engelska språket. Han pekar på att den allmänna ordförståelsen/betydelsen är man och kvinna, där 90 % av fallen översattes till man i Nya testamentet och LXX[25] (motsvarande frekvens av översättning är γυνή till kvinna är 49 % av fallen).[26] Kring ordet ἀνήρ visar den första av Rileys principer att den bredare betydelsen av ordet *man* inte indikerar civilstånd. Hos ordet γυνή – *kvinna* – är procentsatserna mera jämt

[23] Riley, 3–4.
[24] Riley, 4.
[25] Inklusive Apokryfer; se figur 1.
[26] I Greek New Testamentet, Nya testamentet, visar de siffor för avsedd betydelse ”kvinna” i 59 % av fallen. Den lägre siffran i LXX/Septuaginta kan förklaras. Gamla testamentets historia pekar mycket uppmärksamhet på Kristi förfäder. Här blir ”kvinna” nämnd som maka. Här finns det indikatorer kring genus och inte civilstånd.

fördelade och kommande principer, från den tredje principen och framåt, blir här användbar för översättningen av ordet γυνή. För γυνή är det inte lika klart. Orden ἀνήρ och γυνή indikerar civilstånd om det finns objektiva bevis som stödjer detta, enligt Rileys följande principer.[27]

De två första principerna måste beaktas utifrån hur man översätter orden ἀνήρ och γυνή som man och kvinna eller make och maka. Detta utgår från en vägledning till den som läser tolkningar och inte har grekiska som modersmål. I det grekiska språket och tankesättet fanns inte denna skillnad i översättning, i betydelsen kvinna och maka. Det gäller även för ἀνήρ. Civilstånd kommer här ur genus när ordet sätts in i en omgivande kontext. Grekerna hade inte två olika ord för att skilja mellan maka och kvinna eller make och man. I grekiska och engelska blir därför modifierare, direkta och indirekta, viktiga för att bestämma en kvinnas status, oftast som make och maka. Utan dessa modifierare finns ingen grammatisk eller biblisk grund för att översätta ἀνήρ och γυνή som att orden indikera civilstånd. I översättningen av Bibeln till engelska, kan ἀνήρ och γυνή i allmänhet översättas till engelskans man och woman, utan att något avgörande i betydelserna i de grekiska termerna faller bort. Det finns ett undantag som gäller Paulus sätt att skriva, där förståelsen kan förändras.[28]

Om det inte finns några bevis för direkta- och indirekta modifierare eller tydligt angivet i kontexten – ger orden ἀνήρ och γυνή inte någon tydlig indikation på civilstånd som gift. I Nya testamentet och LXX är det svårt att avgöra om civilstånd som gift ingår som en allmän betydelse eller om det vanligen gjorde det. Översättningar som har modifierare som får en översättning i betydelsen make, är endast mindre än 1 % (motsvarande frekvens för γυνή som maka är 3 %).[29]

Tredje principen, klara begränsningar för en smalare betydelse

Indirekta modifierare är ord som inte direkt omvandlar ordet men de kan ha inverkan på betydelse. Indirekta modifierare kan även beskrivas som litterär kontext. I Nya testamentet och LXX återfinns direkta bestämningar, runt 6 % av alla fallen av ἀνήρ har koppling till äktenskap, där översättningen blir make (när det gäller termen γυνή är motsvarande siffra 34 % av fallen kopplade till äktenskapet). I Nya testamentet finns det andra ord som direkt

[27] Riley, 4–5.
[28] Riley, 5; I 1 Tim 2:11 blir den engelska översättningen av ἀνήρ inte möjlig, se Riley, 5–6
[29] Riley, 5–6; se figur 2.

påverkar ἀνήρ mot en smalare betydelse, det kan exempelvis vara uttryck kring civilstånd, att vara gift. Om en kvinna omtalar en man som hennes αὐτῆς (avtēs), så är det inte en klar indikation på äktenskap i Nya testamentet. I LXX används possessiva som direkta bestämningar, medan det är vanligare i Nya testamentet används andra ord som tillför en uppfattning om civilstånd. Ordet gift är på grekiska, ὕπανδρος (hypandos), vilket blir ett exempel på direkt bestämning. Direkta bestämningar indikerar inte alltid om det finns äktenskap/civilstånd i betydelsen. I vissa fall kan en direkt bestämning istället visa att termen refererar till en kvinnas far eller bror och inte äktenskap. I det fallet då kvinnan ombeds att tala till sin man – αὐτῆς – då är det mer troligt att det rör sig om hennes far eller bror. Direkta bestämningar och possessiva attribut, kan alltså göra det enklare för oss att förstå när det gäller äktenskap.[30]

Indirekta bestämningar är verb som styr ordet ἀνήρ. Vi har nämnt ἔχω[31]. I Nya testamentet finns verb som används som indirekta bestämningar, exempelvis: γίνομαι[32], γαμέω[33], δέω[34], χωρίζω[35], καταλλάσσω[36], ἀφίημι[37], ἀπολύω[38], λαμβάνω[39], ἁρμόζομαι[40], συνοικέω[41] samt frasen ζάω μετὰ[42]. I dessa fall blir ofta ἀνήρ och γυνή både subjekt och direkt objekt till verbet. Just frasen ζάω μετὰ[43] blir en markör att en man och kvinna lever tillsammans – att de är gifta. De verb som oftast förekommer tillsammans med ἀνήρ (*anēr*) och γυνή (gynē) är ἔχω som anger och identifierar att man och kvinna är gifta. Här är ordet kopplat till make och maka, det gäller γίνομαι. De tre orden, γαμέω, δέω samt ἀπολύω, får en direkt betydelse som kopplas till att gifta sig eller att vara gift eller att ge sitt löfte till sin trolovade. Orden χωρίζω[44], ἀπολύω[45] and ἀφίημι[46] kopplas till skilsmässa. Ordet λαμβάνω[47] i betydelsen att ”ta

[30] Riley, 6–7, se figur 3.
[31] Att ha, 1 Kor 7:2, se Riley, 7.
[32] Att bli, Rom 7:3, se Riley, 7.
[33] Att gifta sig, Matt 19:10, se Riley, 7.
[34] Att binda, 1 Kor 7:27, se Riley, 7.
[35] Att dela, separera.
[36] Att förena.
[37] Att sända iväg, lämna i fred.
[38] Att befria, släppa.
[39] Att ta emot.
[40] Att förlova sig, 2 Kor 11:2, Riley, 7.
[41] Att dela hus/hushåll med någon.
[42] Att leva med.
[43] Att leva tillsammans eller med; Luk 2:36, samma betydelse hos ordet συνοικέω, finns i 1 Pet 3:7, se Riley, 8.
[44] 1 Kor 7:10, Riley, 7.
[45] Matt 5:31, Riley, 7.
[46] 1 Kor 7:11, Riley, 7.
[47] Mark 12:19, se Riley, 7.

en kvinna" eller "att gifta sig". Καταλλάσσω[48] förekommer i betydelsen att försona i betydelsen att slutföra en skilsmässa. I Efesierbrevet[49] skriver Paulus i termer av possessivt – ägande – som ger anledning till att uttrycket: Αἱ γυναῖκες kan inkludera civilstånd här.[50]

Riley pekar på statistik för indirekta bestämningar/modifierare (eng. indirect modifiers) i Nya testamentet och LXX. I Nya testamentet och LXX visar ordet ἀνήρ i betydelsen make i 2 % av fallen (motsvarande frekvens för γυνή som maka är 13 %). De flesta fallen översätts som man och kvinna, eller visar på äktenskap genom indirekta bestämningar. Enligt Riley leder denna omständighet mot att anta att över 90 % av fallen hör inte till äktenskap.[51]

Riley pekar på att betydelsen kopplad till kontext står för en mycket liten del av ἀνήρ och γυνή där det översätts med make och maka, ἀνήρ som make i 1 % av fallen (motsvarande frekvens för γυνή som maka är 3 %) i Nya testamentet och LXX. Detta sker mer frekvent i Nya testamentet än i LXX enligt Riley. Ungefär 7 % av fallen där ἀνήρ förekommer i Nya testamentet och direkt kan kopplas endast till kontext (motsvarande frekvens för γυνή som maka är 10 %). Denna skillnad beror på att det finns omfattande diskussioner kring äktenskap i Nya testamentet, som inte framkommer i LXX. Riley menar därför att det blir viktigt att fastslå att äktenskap och familj är i fokus i texten, för att sedan bestämma kontexten. Andelen fall där kontexten direkt indikerar civilstånd, minskar jämfört ovan siffror, i de fall då det inte finns tydliga omfattande diskussioner kring äktenskap i texten. Om inte författaren av texten tydligt framhäver ett äktenskapsförhållande, blir tolkningen enligt Rileys metod inte kring äktenskap.[52]

Riley avslutar den tredje principen med att påtala vikten av att studera de föregående verserna och dess kontext. Översättaren måste göra klart direkt i analysen om det är specifikt äktenskap som aktualiseras, annars kommer efterföljande verser behandla ἀνήρ och γυνή ur en allmän betydelse.[53]

Fjärde principen

Denna princip har i princip samma funktion kring direkta bestämningar och indirekta modifierare och kontext. Alla de förut diskuterade principerna kan begränsa betydelsen av

[48] 1 Kor 7:11, se Riley, 7.
[49] Ef 5:22, se Riley, 8.
[50] Riley, 7–8.
[51] Riley, 8; se figur 1 och figur 4.
[52] Riley, 10; se figur 5 och figur 6.
[53] Riley, 8–10; Undantag 1 Kor 9:5.

ἀνήρ och γυνή – de bestämmer då den allmänna ordförståelsen. Det finns ord och fraser i Nya testamentet och LXX som ger ἀνήρ och γυνή mot en mer begränsad definition. Det finns inte några exempel i Nya testamentet som begränsar mot en allmän ordförståelse. Slutsatsen kan vara att dessa ord och fraser inte behövs, då orden ἀνήρ och γυνή själva var tillräckligt tvingande till översättning som man och kvinna. Det behövs helt enkelt inte några direkta bestämningar och indirekta modifierare. Då ett ord har två olika betydelser inom ett språk så, finns det två sätt att skilja dessa åt. Det första sättet pekar på båda ordens betydelser som skulle kunna användas lika och därför krävs en modifierare, oavsett tilltänkt innebörd. Det andra sättet pekar på att det nästan alltid behövs en modifierare för att skilja det ordet från den dominerade betydelsen. I fallet med ἀνήρ och γυνή, då det inte finns någon modifierare, översätts dessa som man eller kvinna.[54]

Femte principen

Denna princip knyter an till Bibeln med avseende på specifik doktrin/lära. Här kopplar Riley in olika bibliska passager och pekar på arvtagare/förfäder. Riley tar upp två exempel. Dessa kan ge stöd åt de bibliska passager som tas upp kring ἀνήρ och γυνή för den femte principen kring specifik doktrin/lära. I den första talar Gud om hur kvinnor härskar över hans folk, i termer av dom och katastrof. Här pekar Riley på att Gud inte skulle ha uttalat sig på detta sätt, om det inte var Guds mening. Riley menar att ifrågasätta Gud och Bibeln skulle skapa tvivel kring doktrin/lära – som inte är Guds mening med texten. I den andra passagen talar Gud om doktrin/lära i Gamla testamentet. Där pekar han på att hos israeliterna var det de förstfödda sönerna som var utvalda av Gud. Prästerskap gavs åt Aarons söner.[55]

[54] Riley, 10–11.
[55] Jes 3:11–12; 4 Mos 8:16–19; Se även Riley, 11–12.

Avslutande grundläggande antaganden kring översättning

Riley tar slutligen upp sammanfattande grundläggande översättningsantaganden utifrån ovan fem principer.

Om orden ἀνήρ och γυνή ska översättas som make och maka: [56]

- måste det finnas andra ord i passagen som direkt kan peka på betydelsen civilstånd/äktenskap till den allmänna betydelsen av man och kvinna, *eller*,
- om det inte finns ord som direkt kan modifiera orden ἀνήρ och γυνή, som kan lägga till civilstånd/äktenskap, då måste det finnas andra ord eller fraser som indirekt pekar på en betydelse av äktenskap, *eller*,
- om det inte finns några direkta- eller indirekta modifierare, måste författaren av texten tydligt framhäva kontextuella bevis i närområdet kring ett äktenskapsförhållande, som kan lägga till civilstånd/äktenskap till ἀνήρ och γυνή, Kontextuella bevis är diskussion kring familj i allmänhet eller specifikt kring äktenskap.

Om någon av ovan punkter uppfylls, kan man lägga till en betydelse kring civilstånd/äktenskap, på den allmänna betydelsen av ἀνήρ och γυνή. Denna metod kan ses som att man ändrar betydelsen av orden i Bibeln, men Riley försvarar sig här och anser att detta inte är någon fara.[57]

3.2 Louw och Nidas analys av ordet ἀνήρ

Ordet ἀνήρ betyder, enligt Louw och Nida, en vuxen manlig person. Här ligger ordet ἄνθρωπος (*anthropos*) nära, men det skiljer sig från ἀνήρ i ett visst hänseende, nämligen att ἄνθρωπος kan ses som en mer allmän beteckning på folk i hela världen. I det semantiska lexikonet tas exemplet kring ἄνθρωπος i Matt 10:35 och Matt 19:10 upp hur ordet här får en allmän beteckning på folk. Andra exempel kring ἀνήρ finns i 1 Kor 13:11, där ἀνήρ betecknar betydelsen: när jag är vuxen eller nu har jag blivit myndig.[58]

[56] Riley, 13.
[57] Se även Riley, 13.
[58] Louw och Nida, 107; beteckningen ἄνθρωπος kan även peka på folk i hela världen, gäller förmodligen dock inte för 1 Kor 7:1.

Det grekiska ordet ἄνθρωπος betyder vanligen en människa, normalt en vuxen (eng. a human being, normally an adult). Då ordet står i plural får det betydelsen människor, personer och mänskligheten. I Matt 14:35 får möjligen även ordet ἄνδρες betydelsen folk i allmänhet, inte bara som människor av manligt kön. Verbet åtföljs av ett reflexivt pronomen som hänvisar tillbaka till subjektet i meningen. Här uttrycks reflexiva handlingar – här då folk kände igen Jesus. Ordet ἄνθρωπος kan även få en generell och genusinklusiv betydelse – personer – då det förekommer i pluralform. Det kan dock finnas undantag där detta inte gäller. Ordet ἄνθρωπος generella betydelse kan handla om en viss stam eller grupp som pekas ut i en viss specifikt kontext. I vissa texter är det utsedda människor i allmänhet, som blir grupper inom vissa stammar och/eller grupperingar.[59]

Intersektionalitet blir intressant kring Nya testamentets texter där klasstillhörighet och maktpositioner kan påverka genus och den semantiska tolkningen i ordet ἀνήρ. Att lägga till detta kan fördjupa förståelsen för ordet ἀνήρ. Syftet blir att undersöka en kategori där ordet helt saknar den manliga aspekten, där ordets betydelse närmar sig ἄνθρωπος – med betydelsen av folk i hela världen – men också att undersöka när det kanske förutsätter fler betydelser än just manligt kön eller där detta inte är särskilt relevant.[60]

Betydelser av folk i hela världen skulle kunna bestämmas enligt Matsudas arbetssätt. Hierarkier kan studeras kring folk och även genus och generation är statusmarkörer som korsas och påverkas av status konstruerad genom begrepp som fri och slav, etnicitet, ålder och även andra typer av grupptillhörigheter. Riley utgår ifrån föreställning om att Bibeln är koherent – sammanhängande – medan Matsuda öppnar för tvetydigheter och även motsägelser. Det betyder att alla texter kanske inte säger samma sak. Riley fokuserar helt på äktenskap, han behandlar frågor om politisk status och andra bemärkelser sparsamt. Riley ser heller inte till social status i andra bemärkelser än äktenskap, exempelvis förslavad/fri. Här kan Matsudas arbetssätt Ask the other question vara en stor potential.

3.3 Analys av hela Matteus- och Markusevangelierna

Nu kommer Matt 1:16, 19; 7:24, 26; 12:41; 14:21, 35; 15:38. Mark 6:20, 44; 10:2, 12, i Matteus- och Markusevangelierna, att behandlas, vad det gäller användningar av ἀνήρ, med hjälp av Rileys-, Matsudas- och Louw & Nidas studier och teoribildning som beskrivits ovan.

[59] Louw och Nida, 104.
[60] Louw och Nida, 107.

Tabellen i Bilaga 1 visar resultaten av den här uppsatsen analys av Matt 1:16, 19; 7:24, 26; 12:41; 14:21, 35; 15:38 samt Mark 6:20; 6:44; 10:2 samt 10:12, som jag har genomfört med hjälp av Matsudas metod. Markus andra brödunder (Mark 8:9) inte innehåller ordet ἀνήρ men tas med i Bilaga 1.

Analysmarkörer/kategorier visas genom punkter, där ordet ἀνήρ möter och korsar olika analytiska markörer och eventuellt genererar genus. För att identifiera dessa punkter av intersektionalitet använder jag alltså Matsudas arbetssätt Ask the other question. Tabellen visar hur dessa analysmarkörer samverkar och skapar en komplex bild av genus och andra typer av identitet, vid en undersökning av hur dessa kategorier korsar varandra, där varje kategori konstrueras och påverkar varandra ömsesidigt.[61]

Tabellen identifierar vilka kategorier korsar varandra i dessa användningar av ordet ἀνήρ.[62]

Nedan presenteras kortare analyser ur Matteus- och Markusevangeliet, som inleder analysdelen före djupanalyser mot genus av Matt 1:16 och Matt 1:19 samt Mark 10:2 och Mark 10:12.

Matt 7:24

Πᾶς οὖν ὅστις ἀκούει μου τοὺς λόγους τούτους καὶ ποιεῖ αὐτούς, ὁμοιωθήσεται **ἀνδρὶ** φρονίμῳ, ὅστις ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν ἐπὶ τὴν πέτραν.

Översättning:

Den som hör dessa mina ord och handlar efter dem är som en klok man som byggde sitt hus på berggrund.

I denna vers kopplas ordet ἀνήρ (här: dativ, mask, sg, före adjektivet vis i dativ, mask, sg.) till visdom och att bygga sitt hus på stabil berggrund. Analysmarkör som korsar ordet ἀνήρ är främst hierarki, då det troligen var fria män med resurser som främst byggde hus med status och bekvämligheter. Alla behövde mer eller mindre en bostad och alla tilläts bygga hus. Även de av lägre social klass och slavar byggde någon form av bostad. Skillnaden var att fria män hade resurser att bygga påkostade hus och att äga dem. Det var även en fråga kring generation – äldre fria välbärgade män som hade uppnått hög social status, kunde bygga hus och äga egendom som kunde gå i arv. Det uppstår inte något tydligt genus då vi endast hanterar män

[61] Bjelland Kartzow, 365.
[62] Se Bilaga 1.

sinsemellan, könen samspelar inte här, men den omgivande kontexten påverkar. Genus uppstår i mötet mellan manligt kön och kontexten, utifrån social klass och generation. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare. De hade resurser att bygga hus med status och bekvämlighet och kunde äga egendom. Visdom och klokhet pekar troligen mot kunskap vid husbygge. Ordet ἀνήρ har här inte kraften att i sig självt påverka betydelsen mot äktenskap eller på annat sätt en smalare tolkning. Indirekt behövs ett stabilt hus byggt på berggrund för att kunna ta hand om en familj, så att den lever under generationer framåt och huset går i arv. I Matt 7:24 finns det inga tydliga modifierare som påverkar betydelsen av ordet ἀνήρ.

Matt 7:26

καὶ πᾶς ὁ ἀκούων μου τοὺς λόγους τούτους καὶ μὴ ποιῶν αὐτοὺς ὁμοιωθήσεται **ἀνδρὶ** μωρῷ, ὅστις ᾠκοδόμησεν αὐτοῦ τὴν οἰκίαν᾽ ἐπὶ τὴν ἄμμον.

Översättning:

Och den som hör dessa mina ord men inte handlar efter dem är som en dåre som byggde sitt hus på sand.

I denna vers kopplas ordet ἀνήρ (här: dativ, mask, sg, före adjektivet dåraktig i dativ, mask, sg.) till dårskap och hur någon bygger sitt hus på ostabil sand. Analysmarkör som främst korsar ordet ἀνήρ är hierarki, då det var fria män som tilläts bygga hus, slavar kunde äga egendom, exempelvis hus, men det var förstås mer ovanligt. Diskussionen liknar den i Matt 7:24. Det kan ha varit en generationsfråga, äldre fria män som hade uppnått högre social status, kanske hade bättre resurser att bygga påkostade hus? De lämnade över hemmet till nästa generation när de dog. Det uppstår inte något tydligt genus då vi endast hanterar män sinsemellan, könen samspelar inte här. Genus uppstår i mötet mellan manligt kön och kontexten, utifrån social klass och generation. Diskussionen enligt Rileys hermeneutiska tolkning liknar den kring ordet ἀνήρ i Matt 7:24, men här beskrivs motsatsen kring hur en dåre bygger sitt hus på sand. Inte heller här har ordet ἀνήρ på egen hand den kraften att påverka betydelsen mot en smalare betydelse kring äktenskap eller något annat.

Matt 12:41

ἄνδρες Νινευῖται ἀναστήσονται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν· ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωνᾶ, καὶ ἰδοὺ πλεῖον Ἰωνᾶ ὧδε.

Översättning:

Folk från Nineve skall uppstå vid domen tillsammans med detta släkte och bli dess dom. Ty de omvände sig vid Jonas förkunnelse, men här finns något som är förmer än Jona.

I denna vers syftar tolkningen av ordet ἀνήρ (här: nominativ, mask, pl, före substantivet Nineve, nominativ, mask, pl.) till folk från Nineve. De besitter makt och kan ses som ansvariga för stadens förfall. Ordet ἀνήρ kan peka på männen i den förståelsen att de kan ha varit människor/medborgare som kommer från Nineve. Analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ finns i hierarkier, där slavar och fria män/kvinnor från olika grupper möjligen interagerar. Även olika generationer kan bli en markör som innefattar interaktion mellan generationer som kommer ur olika sociala klasser. Det uppstår genus här då könen möter olika kulturella aspekter samt sociala klasser. Enligt Rileys hermeneutiska tolkningsprinciper verkar ἀνήρ vara öppet mot en bredare betydelse av ordet, även främst på fria män – fria manliga medborgare som kunde påverka – var ansvariga för förfallet i Nineve. Det finns ett substantiv, Nineve, som ger en smalare tolkning kring ordet ἀνήρ. Här framträder betydelsen främst med fokus på fria människor från en geografisk plats, Nineve. Ordet ἀνήρ har här inte kraften att i sig självt påverka betydelsen mot en smalare tolkning kring äktenskap.

Matt 14:21

οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν **ἄνδρες** ὡσεὶ πεντακισχίλιοι χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Översättning:

De som hade ätit var omkring fem tusen män, förutom kvinnor och barn.

I denna vers pekar ordet ἀνήρ (här: nominativ, mask, pl., vilket föregås av verbet äta imperfekt, indikativ, aktiv, 3p pl.) på hur författaren av Matteusevangeliet skriver på ett sätt som kan få läsaren att anta att kvinnor och barn exkluderas i narrativet. Här finns det egentligen inga analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ. Gestaltningen här präglas främst av bristen på analysmarkörer. Kanske samlades även hungriga kvinnor och barn där också. De som befinner sig på platsen kommer från olika geografiska platser i Galileen och kan vara av olika etniciteter med olika religiös bakgrund. Generationer blandas möjligen och kanske även

olika sociala klasser möts. Ordet ἀνήρ har här inte kraften att i sig självt påverka betydelsen mot äktenskap eller någon annan smalare tolkning. Det finns ingen indirekt modifierare som ger en smalare betydelse av ordet ἀνήρ.

Matt 14:35

καὶ ἐπιγνόντες αὐτὸν οἱ **ἄνδρες** τοῦ τόπου ἐκείνου ἀπέστειλαν εἰς ὅλην τὴν περίχωρον ἐκείνην, καὶ προσήνεγκαν αὐτῷ πάντας τοὺς κακῶς ἔχοντας,

Översättning:

Männen på platsen kände igen honom och skickade ut bud i hela trakten, och man förde till honom alla som var sjuka.

I denna vers kopplar ordet ἀνήρ (här: nominativ, mask, pl., med bestämd artikel, före en hänvisning till geografisk plats, substantiv i genitiv, mask, sg.) till en geografisk plats och pekar troligen på de män som finns på platsen, som kände igen Jesus. Analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ pekar mot hierarki då männen skulle kunna vara fria män och de skulle kunna ha flera etniciteter och olika religiös tillhörighet. Olika generationer från hela trakten kanske möttes i kontexten. Det kan ha skett möten mellan vuxna från olika sociala klasser, som kom dit för att de visste att Jesus kunde bota sjuka. Här uppstår det genus, trots att det i texten inte anges att någon interaktion mellan könen sker. Kontexten innehåller även de som var sjuka, som fördes till Jesus efter att ryktet spreds, att han var där. Kontexten runt om Jesus skulle därför ha kunnat innehålla både män, kvinnor och barn. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare. Här är inte indirekta modifierare tillräckligt starka för att ge en tolkning kring äktenskap. Ordet ἀνήρ har här inte kraften att i sig självt påverka betydelsen kring äktenskap, mot en smalare tolkning.

Matt 15:38

οἱ δὲ ἐσθίοντες ἦσαν τετρακισχίλιοι **ἄνδρες** χωρὶς γυναικῶν καὶ παιδίων.

Översättning:

De som hade ätit var fyra tusen män, förutom kvinnor och barn.

I denna vers får ordet ἀνήρ (här: nominativ, mask, pl. och föregås av verbet var i imperfekt, indikativ, aktiv, 3p, pl.) liknade tolkning som i Matt 14:21, förutom att det nu är fyra tusen angivna i stället för fem tusen, som i Matt 14:21. I Matt 14:21omnämns kvinnor och barn

separat – här talar det för att ordet ἀνήρ refererar till icke-kvinnor och icke-barn, alltså till vuxna män. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ troligen mot en bredare betydelse, som då främst pekar på vuxna män. Annars är diskussionen i Matt 15:38 likt den som finns i Matt 14:21. I Matt 15:38 finns det egentligen inte heller några analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ, gestaltningen här präglas främst av bristen på analysmarkörer.

Mark 6:20

ὁ γὰρ Ἡρῴδης ἐφοβεῖτο τὸν Ἰωάννην, εἰδὼς αὐτὸν **ἄνδρα** δίκαιον καὶ ἅγιον, καὶ συνετήρει αὐτόν, καὶ ἀκούσας αὐτοῦ πολλὰ ἠπόρει, καὶ ἡδέως αὐτοῦ ἤκουεν.

Översättning:

Ty Herodes hade respekt för Johannes, som han visste var en rättfärdig och helig man, och skyddade honom, och när han hade hört honom kände han sig mycket osäker och ville höra mer av honom.

I denna vers är ordet ἀνήρ (här: ackusativ, mask, sg., som förgås av personligt pronomen honom, ackusativ, mask, 3p) kopplat till rättfärdighet och hierarki. Analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ finns i kontexten där två fria män med olika etnicitet möts. Herodes tillhör det romerska samhället och Johannes Döparen har judisk härkomst. De är av olika social klass men lever inom samma generation. Två män från olika etnicitet möts och interagerar, de kommer från olika hierarkiska nivåer och från olika sociala klasser. Genus uppstår i mötet mellan manligt kön och kontexten, utifrån etnicitet, hierarkier, social klass och generation. Johannes Döparen tolkas som en rättfärdig och helig man, som gav respekt i samspelt med Herodes. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare. Det finns ingen indirekt modifierare som ger en smalare tolkning av betydelsen och ordet ἀνήρ har här inte kraften att i sig självt påverka betydelsen mot äktenskap.

Mark 6:44

καὶ ἦσαν οἱ φαγόντες τοὺς ἄρτους πεντακισχίλιοι **ἄνδρες**.

Översättning:

Det var fem tusen män som hade ätit.

I denna vers får ordet ἄνδρες liknade tolkning som i Matt 14:21, dock nämns inte att antalet exkluderar kvinnor och barn här. Detta gör att ordet ἄνδρες ἀνήρ (här: nominativ, mask, pl. och föregås av verbet var i imperfekt, indikativ, aktiv, 3p, pl.) tolkas mer som män. Det är inte lika tydligt genus här. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare. Det finns ingen indirekt modifierare som ger en smalare betydelse av ordet ἀνήρ. Ordet ἀνήρ har här inte kraften att i sig självt påverka betydelsen mot äktenskap och en smalare tolkning.

Mark 8:9

ἦσαν δὲ ὡς τετρακισχίλιοι. καὶ ἀπέλυσεν αὐτούς.[63]

Översättning:

Det var omkring fyra tusen människor där. Sedan skickade han hem dem.

I denna vers saknas ordet ἀνήρ och är indirekt inkluderad i översättningen med ordet människor. Här anges det att de var – ἦσαν – omkring fyra tusen. Detta gör att tolkningen ligger närmare ἄνθρωπος och tolkas mer som vilka som helst som var där, som kanske blev mättade? Eftersom Jesus skickade hem dem, kan man kanske tolka det som att de blev mättade. Ordet ἀνήρ får en generell och kanske också genusinklusiv betydelse – personer – i pluralform. Ingen specifikt utvald grupp av människor pekas ut i kontexten.

3.4 Djupanalys – Genus i Matteus 1:16 och Matteus 1:19

Urvalet av material sker ur de båda evangelierna. En djupare analys görs av Matt 1:16 och Matt 1:19 samt Mark 10:2 och Mark 10:12, där ordet ἀνήρ kan kopplas till det personliga förhållandet mellan Josef och Maria och Jesus födelse. Det går att utläsa en smalare tolkning av ἀνήρ i dessa bibelverser där betydelsen pekar mot äktenskap/familj. En djupanalys enligt Rileys metod med hjälp av Matsudas arbetssätt ger en djupare förståelse av texten samt lyfter fram genusaspekter.

[63] Saknar ordet ἀνήρ.

Matt 1:16

Ἰακὼβ δὲ ἐγέννησεν τὸν Ἰωσὴφ τὸν **ἄνδρα** Μαρίας, ἐξ ἧς ἐγεννήθη Ἰησοῦς ὁ λεγόμενος χριστός.

Översättning:

och Jakob till Josef, Marias man; av henne föddes Jesus som kallas Kristus.

I denna vers är ordet ἀνήρ (här: ackusativ, mask, sg., som förgås av substantivet Maria som står i genitiv, fem, sg.) kopplat till att Josef var trolovad med Maria. De bor i samma hushåll och är trolovade. Analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ blir här i kontexten att två fria människor möts, en man och en kvinna. De tillhör förmodligen samma sociala klass och lever inom samma generation. Hierarkier blir mindre viktigt här. Josef och Maria var båda etniskt judiska och Maria födde sannolikt ett barn som var fritt. I Jesu födelsekontext framkommer det troligen genus i en hemmiljö – en storhushållslik hemmiljö – där flera bodde tillsammans utöver Maria och Josef. Här bodde förmodligen fria människor som ett fick barn – Jesusbarnet – som föddes av en fri kvinna, Maria. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare. Ordet ἀνήρ följs av ett possessivt pronomen – Marias – detta blir en indirekt modifierare som leder mot en smalare tolkning och pekar mot äktenskap. Här förstärks ordet ἀνήρ genom en indirekt modifierare, Marias. Ordet ἀνήρ förekommer här i ett sammanhang som påverkar betydelsen mot äktenskap och en smalare tolkning.

Litterär kontext

Denna bibelvers är del av en släkttavla för Jesus Kristus. Släkttavlan fortsätter ner till Jakob, som var far till Josef, som var trolovad med Maria, som födde Jesus.

Beskrivningen av släkttavlan fortsätter och talar om antalet släktled, som var fjorton led från Abraham till David. Släktled från David till fångenskapen i Babylon var också fjorton led och från fångenskapen i Babylon till Kristus, ytterligare fjorton led.

Matt 1:19

Ἰωσὴφ δὲ ὁ **ἀνὴρ** αὐτῆς, δίκαιος ὢν καὶ μὴ θέλων αὐτὴν ⸀δειγματίσαι, ἐβουλήθη λάθρᾳ ἀπολ ῦσαι αὐτήν.

Översättning:

Hennes man Josef, som var rättfärdig och inte ville dra vanära över henne, tänkte då skilja sig från henne i tysthet.

I denna vers är ordet ἀνήρ (här: ackusativ, mask, sg., som följs av personliga pronomen för hennes-som står i genitiv, fem, sg.) kopplat till rättfärdighet/rättvisa och hierarki. Josef var trolovad med Maria och de hör till samma hushåll. Analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ blir här kontexten där Maria föder en son efter att hon blivit havande genom Helig Ande. Här blir Josef ifrågasatt av det omgivande samhället gällande faderskap, vilket kan leda till att Maria bli stenad till döds. Om barnet stämplas som oäkta, riskerar Maria ses som en lösaktig kvinna enligt det omgivande samhället, även om hon klarar livhanken i detta första skede. Hennes barn riskerar också att bli illa behandlat. Maria och Josef har förmodligen båda samma etnicitet och är av samma sociala klass. Situationen kring Jesus födelse är inte förenlig med judisk lag om Maria har haft sexuellt samröre med någon annan än den hon varit trolovad med. Det uppstår möte mellan vuxna och barn samt över generationer. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare, och här finns en tydlig koppling till äktenskap. Ordet ἀνήρ följs av personliga pronomen, hennes (αὐτῆς), som blir en indirekt modifierare och påverkar betydelsen mot äktenskap och en smalare tolkning. Maria uppmanades inte att tala med Josef i kontexten, vilket annars kunde ha gjort att tolkningen blivit att han var hennes bror eller far, enligt Riley metod.[64]

Litterär kontext

Bibelversen före tar upp händelser kring Jesu födelse och Maria som var trolovad med Josef. Innan de började leva tillsammans visade det sig att hon var havande, genom Helig Ande.

Josef tänkte skilja sig från Maria då han var en rättfärdig man. Då uppenbarade sig Herrens ängel för honom i en dröm. Ängeln sade att Josef inte skulle vara rädd för att ta Maria till maka, ta hand om hennes barn och att hon blivit havande genom Helige Ande.

[64] Riley, 6–7.

Matsudas analys

Matsudas analys som utgår från den sociala kontext som finns inom Galaterbrevet (Gal 3:28) och Kolosserbrevet som här jämförs med Matt 1:16.

I Matt 1:16 tas Jesus födelse upp som kan analyseras med hjälp av genus, sexualitet, religion och social position. Josef och Maria var båda fria – man och kvinna – som sannolikt levde tillsammans och var trolovade. Maria födde Jesus Kristus då hon blev havande genom Heliga Ande, vilket var utmanande gentemot övriga samhället. Detta gjorde att Josef hade svårt att fastställa faderskap till det nyfödda barnet. Barnet riskerade därför att inte uppfattas som legitimt av samhället, vilket skulle kunna leda till att faderskapet kunde ifrågasättas. Denna oro uttrycks i Matt 1:19 där Josef ser Marias utsatta situation, han ville inte att hon skulle stenas till döds. Detta skulle kunna rädda Marias liv. Det omgivande samhället grundade sin bedömning av faderskap utifrån sexuellt beteende, reproduktion, etnicitet och nationell/religiös bakgrund. Josef och Maria var av judisk etnicitet men omgavs av olika andra etniciteter och sociala klasser, som kunde betvivla faderskapet. Maria kunde ha blivit utstött. De uppfattningar som uttrycks i Kolosserbrevet talar kring hierarkier och lydnad, som inte var lika viktiga för Josef och Maria. Josef och Maria levde i en kontext där det fanns flera etniciteter och religiös tillhörighet. De levde förmodligen ett relativt enkelt liv där Josef ansågs ha varit en enkel arbetare och Maria skötte hemmet.[65]

Bjelland Kartzow utgår från hierarkier och intersektionalitet. Här kan människor i texter ur Nya Testamentet delas upp och kategoriseras utifrån nationalitet, klass och genus. Bjelland Kartzow skapar åtta olika kategorier kring genus och social klass, som judar och greker kunde inordnas under. Josef faller här under kategorin – judisk fri man (eng. jewish free male) och Maria som – judisk fri kvinna (eng. jewish free female).[66]

Som fri judisk man var Josef del av den hierarkiska ordningen som rådde i den antika världen kring Medelhavet. Som fri judisk man hade han kanske vanligen en högre hierarkisk position relativt fria kvinnor – men betänk att vissa fria kvinnor var både mer välbärgade och mer utbildade än vissa fria män, så det är svårt att säga något generellt. Det är svårt att veta vilka privilegier som följde de fira männens högre position i den hierarkiska ordningen.[67]

[65] Bjelland Kartzow, 374.
[66] Bjelland Kartzow, 376.
[67] Bjelland Kartzow, 377.

Hos de tidiga kristna kan uppdelningen som jude eller grek ha varit en etnisk markör. Denna markör kan ha använts för att uttrycka olika etniska kategorier och ibland var det säkert en nedsättande term. Hos församlingar som adresseras av Kolosserbrevet var hierarkin troligen utformad utifrån lydnad och inte ur etnisk bakgrund – varje individ skulle hålla sin plats inbördes inom hierarkin. Här framträder inte etnicitet lika starkt. Det var ett stoiskt synsätt där hierarkier blev tvåvägs, mellan make och maka, mästare och slav samt föräldrar och barn. Maktförhållandet i relationer mellan make och maka, mästare och slav och föräldrar och barn utgick från mannens status och position. Bjelland Kartzow analyserar och kategoriserar hypotetiska profiler som uppkommer ur lydnadsförhållanden mellan fria och slavar. I dessa hypotetiska profiler skulle Jesus ha placerats som ett manligt barn, född av fria föräldrar. Placeringen i denna hypotetiska profil blir komplex och problematisk då Maria blev havande genom Helig Ande. Josef blir här en fosterförälder där faderskapet kunde ifrågasättas av omgivningen, men med Josefs och Marias sätt att se det var det ett himmelskt havandeskap.[68]

I diskussionen kring Bjelland Kartzows hypotetiska profiler följer genus ur varje kategori, speciellt kring slavar. Slavar sågs inte som människor utan ägdes av någon, de var en handelsvara. De var förslavade kroppar som ändå hade roller och funktioner jämte fria människor.[69] Under antiken kopplades kön till biologiska faktorer. Genus formades här av omgivande kulturella föreställningar. Det är viktigt att förstå detta synsätt under antiken, men i dagens forskning ses biologiska faktorer och genus inte som separerade, utan interagerar med varandra. Intressant här är att fråga sig om slavkvinnor delade mer än bara könet med fria kvinnor. Maria var en fri kvinna och här kan man fråga sig hur hennes koppling till slavkvinnor skulle kunna ha sett ut? Här kan det vara så att slavkvinnor hjälpte till att amma barnet till en fri mor – de fick här agera som fria mödrar. Slavkvinnor kunde även agera för reproduktion och föda barn åt en fri man.[70] Det anges inte något om hur Maria agerade kring Jesus och hans uppväxt när det gällde exempelvis amning. Rent teoretiskt fanns möjligheten att någon hjälpte till med amning, men Josef och Maria hade troligen inte några slavar.

Samhället omkring Josef och Maria hade både fria medborgare och slavar. Här blir det intressant att belysa hur faderskap och samspelet mellan manliga fria män och slavar kunde se ut. Fria män och manliga slavar delade samma kön, men det var endast fria män som kunde avla legitima barn, det vill säga, vara den legitima fadern till barnet. Barn som föddes av fria

[68] Bjelland Kartzow, 379–380.
[69] Bjelland Kartzow, 381–382.
[70] Bjelland Kartzow, 383–384.

män och kvinnor ansågs vara fria barn. Barnet blev legitimt och räknades som fritt. Här kunde dock fadern bestämma om han ville behålla barnet och acceptera faderskapet, eller inte. Under antiken var det svårt att bestämma vem som ägde faderskapet, det fanns inte någon DNA-test som kunde fastställa detta, som i modern tid. Diskussionen om hur fria föräldrar får fria barn, gäller inte för slavar. De kunde inte nå faderskapet eller få legitima barn på grund av slavar såg som egendom. Under antiken ingick inte slavar i hierarkiska samhällssystem som fria människor gjorde. Genusidentifikation för slavar blir därför kopplat till kropp och kön.[71] Här anger Matt 1:16 att Jesus föddes som en fri son av fria föräldrar. Sonen Jesus föddes av en fri moder, men han sågs kanske inte som helt legitim av det omgivande samhället. Maria var en fri trolovad kvinna men fadern var Heliga Ande och Jesus legitimitet kunde därför inte fastställas. Josef hade därför enligt berättelsen svårt att ta till sig faderskapet. I det omgivande samhällets ögon kunde därför barnet ses om illegitimt. Den Helige Ande blir ändå legitim, för Josef och Maria, genom ärkeängelns meddelande om att Jesus skulle födas. Människorna i den omgivande kontexten vet inte om ärkeängelns meddelande och därför riskerar Jesus att ses som illegitim. I det fallet skulle Josef ha kunnat förkasta barnet och förneka faderskap. Detta beskrivs i Matt 1:19, att han kan tänka sig att skilja sig från Maria i tysthet, men han stannade kvar och tog hand om Jesus som en fosterförälder. Syftet var att skydda Maria från brutala straff. Hennes anseende skulle kunna ha blivit föremål för omgivningens bedömning, som skulle kunna ha blivit negativ och leda till ett brutalt straff. Detta skapar genus som grundar sig i barnets legitimitet och Josefs faderskap.

[71] Bjelland Kartzow, 384–385.

3.5 Djupanalys – Genus i Markus 10:2 och Mark 10:12

Urvalet av material sker ur de båda evangelierna. En djupare analys görs av Mark 10:2 och Mark 10:12, där ordet ἀνήρ kan kopplas till det personliga förhållandet mellan Josef och Maria och Jesus födelse. Det går att utläsa en smalare tolkning av ἀνήρ i dessa bibelverser där betydelsen pekar mot äktenskap/familj. En djupanalys enligt Rileys metod med hjälp av Matsudas arbetssätt ger en djupare förståelse av texten samt lyfter fram genusaspekter.

Mark 10:2

Καὶ ἐπηρώτων αὐτὸν εἰ ἔξεστιν **ἀνδρὶ** γυναῖκα ἀπολῦσαι, πειράζοντες αὐτόν.

Översättning:

Då kom några fariséer fram, och för att sätta honom på prov frågade de: Är det tillåtet för en man att skilja sig från sin maka?

I denna vers är ordet ἀνήρ (här: dativ, mask, sg., som följs av substantivet maka som står i ackusativ, fem, sg.) kopplat främst till rättfärdighet, rättvisa och hierarkier. Huvudtemat här är om det är tillåtet för en man att skilja sig från sin maka. Analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ i denna kontext kring skilsmässa är främst hierarkier, generation och social klass. Det blir en fråga om hur judisk lag ska tolkas vid skilsmässa och hur det ställs mot det synsätt som de tidiga kristna hade kring äktenskap. Här möts Jesus synsätt på äktenskap och fariséernas syn på äktenskap, där fariséerna var kritiska till Jesus synsätt. Här finns olika sätt att se på Guds lag. I den efterkommande versen anges frågan om det är tillåtet att skilja sig och gifta om sig? Här blir genus tydligt då make och maka möts i kontexten, där det talas indirekt om äktenskap. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en smalare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare, som make. Ordet ἀνήρ följs av bestämningen γυναῖκα (gynēika) som blir en indirekt modifierare och påverkar betydelsen mot äktenskap, som leder mot en smalare tolkning och pekar mot äktenskap – maka. Här pekar också kontexten indirekt mot äktenskap.

Litterär kontext

Detta avsnitt handlar om äktenskap och skilsmässa. Jesus hade brutit upp och begivit sig till Judéen, den del som ligger på andra sidan av Jordan. Folk samlades runt honom och han undervisade dem. Sedan kom några fariséer.

Efter att fariséerna satt Jesus på prov svarade han och frågade dem vilka bestämmelser som Moses givit dem. De svarade att Mose tillåter att man skriver ett skilsmässobrev och skiljer sig. Jesus säger att fariséerna blivit förstockade och att Gud gjorde man och kvinna som ett och de kan inte skiljas åt. Den som skiljer sig och gifter om sig är en äktenskapsbrytare, det gäller för både män och kvinnor.

Mark 10:12

καὶ ἐὰν αὐτὴ ἀπολύσασα τὸν **ἄνδρα** αὐτῆς γαμήσῃ ἄλλον μοιχᾶται.

Översättning:

och om hon skiljer sig från sin man och gifter om sig är hon en äktenskapsbryterska.

I denna vers är ordet ἀνήρ (här: ackusativ, mask, sg. som följs av personliga pronomen för hennes-som står i genitiv, fem, sg.) främst kopplat till rättfärdighet och hierarki. Om en kvinna skiljer sig från sin man och gifter om sig har hon begått otrohet/äktenskapsbrott. I denna kontext sker det ett möte mellan en man och en kvinna. Analysmarkörer som korsar ordet ἀνήρ i ovan möte mellan man och kvinna, kan kopplas till hierarki, kön och eventuellt social klass samt etnicitet. Det är här, liksom i Mark 10:2, en fråga om tolkningen av judisk lag och det synsätt som de tidiga kristna hade kring äktenskapet. De båda synsätten möts där basen finns i etnicitet och olika sätt att se på Guds lag. I Mark 10:12 blir makan utpekad som att begå otrohet/äktenskapsbrott vid skilsmässa. Här blir genus framträdande i kontexten då kvinnan blir utpekad som äktenskapsbryterska vid skilsmässa. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en smalare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare, som make. Ordet ἀνήρ följs av ett personligt pronomen αὐτῆς, som blir en indirekt modifierare och påverkar betydelsen mot äktenskap, som leder mot en smalare tolkning och pekar mot äktenskap – som hennes make.

Litterär kontext

Detta avsnitt handlar om äktenskap och skilsmässa. Jesus hade brutit upp från Kafarnaum och begivit sig till Judéen, den del som ligger på andra sidan av Jordan. Folk samlades runt honom och han undervisade dem. Sedan kom några fariséer som sätter Jesus på prov. De frågar

honom om äktenskapet som fariséerna kopplar till Tora.[72] Jesus har en annan syn kring skilsmässa, där kvinnan blir en äktenskapsbryterska vid skilsmässa.

Efter detta kom det folk och barn till honom och de ville att Jesus skulle röra vid dem. Lärjungarna visade bort dem och Jesus blev förargad och lät barnen komma fram. Han pekade på att barnen tillhör Guds rike och de som inte tar emot barnen, kommer inte in i Guds rike. Han omfamnade barnen och välsignade dem.

Fariséerna kommer nu och sätter Jesus på prov med oärliga intentioner och motiv. De ”testar honom” och försöker motsäga och misskreditera honom. Skilsmässa tas upp i Tora och var inte något motsägelsefullt/ifrågasatt under första århundradets judiska samhälle. De legitima skälen var dock en omtvistad punkt. Mannen kunde skilja sig när han ville och kunde gifta om sig, liksom kvinnan också kunde gifta om sig.[73]

I verserna 3 till 9, svarar Jesus på motfrågan, där fariséerna ger svaret att skilsmässa tillåts bibliskt enligt Tora. Jesus säger att det inte finns någon skillnad mellan Gud och Mose.[74]

Vers 11 har satts in av författaren till Markusevangeliet, som visar på Jesus absoluta förbud mot skilsmässa, i enlighet med att inte överträda Guds vilja. Jesus visar att skilsmässa är en överträdelse mot Gud, som framkommer i Tora. Vers 12 är troligen ett tillägg av författaren till Markusevangeliet för att öppna för en kristen tradition mot hedningar/folk (eng. gentiles), då det tar upp att en kvinna nu kan inleda en skilsmässa, som är möjligt för hedningar/folk, men inte för judar. Judiska kvinnor som skiljde sig från sina män fanns främst bara på kunglig nivå under antiken, medan hedningars/folks agerande kring skilsmässor, ansågs som ett anstötligt undantag.[75]

Matsudas analys

Matsudas analys som utgår från den sociala kontext som finns inom Galaterbrevet (Gal 3:28) och Kolosserbrevet, som här överförs från Paulus, till Mark 10:2 och 10:12.

Bjelland Kartzow beskriver äktenskapet bland galaterna och kolosserna samt hur de uppvisar olika karaktäristiska drag kring äktenskapet. Hos kolosserna var syftet med äktenskapet att upprätthålla styrkan i hierarkier genom lydnad och överlägsenhet, som utgick från mannen.

[72] En skrift som ingår i Tanakh, den heliga skiften inom judendomen, som ligger till grund för bland annat judisk tro.
[73] Eugene M., Boring, *Mark: A Commentary*. Presbyterian Publishing Corporation, 2006, 286.
[74] Boring, 287.
[75] Boring, 287–288.

Makan skulle lyda maken, slavar skulle lyda sina mästare, barnen skulle lyda sina föräldrar – detta maktförhållande utifrån rättvisa och lydnad. Galaterna menade troligen att de var ett i Kristus och inte såg hierarkier och lydnad som lika centrala. Genus hos kolosserna pekade troligen inte kring etniska grupper såsom judar och greker utifrån relationspar. Bjelland Kartzow pekar på att de tidiga kristna troligen såg stoiskt[76] på hierarkier inom familjen – utifrån dygder – som baserade sig på tre grundläggande relationspar: make och maka, mästare och slav samt föräldrar och barn.[77]

Genus hos galaterna var annorlunda jämfört med kolosserna. Äktenskapet hos galaterna utgick från skapelseberättelsen om hur Gud angav att man och kvinna inte skulle skiljas åt. Kolosserna såg istället äktenskapet ur en legal status i hierarkier. Make och maka får här en specifik status som fria medborgare som kunde ingå äktenskap. Detta legala äktenskap hade sin grund i sociala klasser. Här sågs social position i hierarkin utifrån från bland annat förmögenhet och social ställning. Fria medborgare sågs inte som handelsvaror/egendom som ägdes av en mästare, i motsats till hur slavar betraktades. Det var de fria medborgarnas status och sociala position som lade grunden för hur identitet konstruerades i denna hierarki.[78]

Intersektionaliteten utgår från genus som ett förhållande mellan social status och fri eller slav. Här blir fokus kring föräldraskapet och hur barnens roller i samhället utvecklas. Hos galaterna kan genus ses utifrån att även inkludera slavar, men detta var inte troligt hos kolosserna. Under antiken sågs slavar som egendom, som att de inte var människor och då blir inte heller genus aktuellt. Detta synsätt kring slavar leder till att bara fria män och kvinnor var del av ett genussystem och de kunde ingå äktenskap, inte slavar. Fria kvinnor kunde föda fria barn som blev legitima. Kravet här var att mannen var en fri medborgare som därmed kunde åberopa ett legitimt faderskap. En slavkvinna födde alltid barn som inte kunde ses som fria, även om mannen var fri. Den fria mannen kunde integrera barnet i sin familj – som en fosterförälder – eller så accepterades inte faderskapet av den fria mannen, varpå barnet fick omplaceras i samhället utifrån sin sociala rang som slav.[79]

[76] Begreppet stoiskt, kommer ur stoicism, från det antika Grekland. En dygdetik – som fokuserar på goda karaktärsdrag eller egenskaper.
[77] Bjelland Kartzow, 379.
[78] Bjelland Kartzow, 379–380.
[79] Bjelland Kartzow, 381–384.

4 Resultat/Diskussion

Rileys hermeneutiska modell kring orden ἀνήρ och γυνή visar en tolkning som landar i att orden ἀνήρ och γυνή, i både Nya testamentet och LXX, tas upp i betydelsen som både make och maka samt manlig- och kvinnlig människa.

Ordet ἀνήρ får främst en allmän betydelse i Nya testamentet och LXX, enligt urvalet ur Paratext i de sammanhang som studerats. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare. Det är endast en mindre del där tolkningen av ἀνήρ bestämmer en smalare tolkning mot äktenskap. Denna koppling visar sig främst genom direkt bestämning. Det är i den smalare tolkningen som Matsudas arbetssätt blir intressant och kan peka på genusaspekter kring äktenskap. Genusaspekter kring äktenskap framträder i Matt 1:16 och 1:19 samt i Mark 10:2 och 10:12.[80]

Ordet ἀνήρ kan påverkas av direkta bestämningar och indirekta modifierare samt kontext, eller så blir ordet ἀνήρ i vissa fall dominerande i sig självt. Då påverkas inte ἀνήρ av direkta bestämningar och indirekta modifierare samt kontext. Ordet blir dominerande i sig självt och får en bredare betydelse som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare – närmare ἄνθρωπος – det pekar inte på något genus. Då betydelsen av ordet ἀνήρ blir dominerande i sig självt, kan Matsudas intersektionalitet vara till hjälp för att se bortom den bredare tolkningen och analysera sociala markörer enligt Matsuda, som kan ge en fördjupad genusanalys. Intersektionalitet kan visa på djupare faktorer och förklaringar till hur ordet ἀνήρ kan tolkas med fokus på genus. En kombination av Rileys hermeneutiska metod och intersektionalitet ger en djupare och mer innehållsrik genusanalys kring ordet ἀνήρ, främst mot genus. Rileys hermeneutiska metod anges att civilstånd kommer ur genus när ordet ἀνήρ sätts in i en omgivande kontexten. Genom denna metod går det att identifiera genus i bibliska- och antika texter, där ordet ἀνήρ kan kopplas till en kontext innehållande äktenskap. Denna analys kan kompletteras med Matsudas arbetssätt – intersektionalitet. Intersektionalitet ger då utöver Rileys hermeneutiska metod en djupare genusanalys, vilken utgår från olika sociala markörer och synliggör viktiga genusfaktorer och andra sociala och politiska faktorer.[81]

Användningen av ἀνήρ i brödundren pekar på att ordet används i betydelse som pekar främst på hungriga fria män – fria medborgare – närmare ἄνθρωπος. Ordet ἀνήρ kopplas inte till

[80] Riley, 1–4.
[81] Riley, 2–5.

genus i brödundren. I Matt 14:21 och Matt 15:38 framgår det i själva bibeltexten att kvinnor och barn uteslöts, då antalet människor fastslås av författaren av Matteusevangeliet. I Mark 6:44 och i Mark 8:10 anges inte detta. Orsaken till att kvinnor och barn uteslöts är svår att fastställa. Det talas i tidigare bibelverser, direkt kopplade till brödundren, om hur folk från olika städer samlades. Detta gör att det, utöver männen, kan det ha funnits kvinnor och barn omkring Jesus – både fria och slavar – från olika etniciteter och geografiska områden. I denna mångfald uppstod det i så fall en komplex situation statusmässigt. När män, kvinnor och generationer möts i kontexten korsas olika kategorier. Denna komplexa väv av sociala markörer som uppstår kan analyseras med Matsudas intersektionalitet där genus med flera faktorer synliggörs.

Jesus kände troligen medkänsla och interagerade med de hungrande folkmassorna, som hade samlats för att lyssna på honom. De var sannolikt människor av olika etniskt- och religiöst ursprung samt barn och vuxna som möttes över generationerna. I denna kontext fanns det troligen hierarkier som innehöll fria gifta män och kvinnor med egna eller adopterade barn, samt äldre anhöriga av båda könen. Det fanns eventuellt också förslavade personer med familjer. Här blir kontexten intressant kring klassperspektiv och förhållandet mellan slav och fri. Genus uppstår i interaktionen mellan olika människor och den omgivande sociala kulturen. Ordet ἀνήρ och γυνή konstruerar genus i kontakten med omgivande kontext, som beskrivits tidigare. Detta är mycket viktigt för att förstå hur dessa båda ord tolkas.

I Matt 1:16 framgår det att Josef och Maria var trolovade och kunde gifta sig. Josef och Maria var därför inte förslavade och här får ordet ἀνήρ koppling till klass, som tas upp i Matsudas arbetssätt. Josef och Maria ingår i samhällets hierarkiska system som trolovade och ordet ἀνήρ möter här γυνή i betydelsen kring äktenskap – här kan direkt kontext ur Rileys metod appliceras. Den direkta kontexten beskriver direkt koppling till äktenskap och ordet ἀνήρ får därför en smalare betydelse här. Denna smalare tolkning utgör en liten del i Nya testamentet och LXX.

Både Josef och Maria var judiska och tillhörde samma sociala klass. Sociala markörer, som religion, etnicitet och social klass, påverkar därför inte genus här. Det som blir centralt för genus kopplas till fortplantning, där Jesus föds som ett fritt barn i en given social klass. Matt 1:19 knyter an till den situation där olika etniciteter och religioner möter ordet ἀνήρ. Här möts sociala markörer i Matsudas arbetssätt. Omgivningens syn på att Maria födde ett barn vars far var den Heliga Ande, Guds son, var något som stack ut i det omgivande samhället. Barnet kunde ses som oäkta och Josefs faderskap skulle bli ifrågasatt. I Matt 1:19 beskrivs det hur

Josef ville skilja sig från Maria i tysthet, det betyder att Josef då kunde undvika att graviditeten skulle föranleda Marias skam och främst förhindra hennes troliga kommande brutala straff. Josef försökte undvika repressalier för att Maria skulle föda ett barn där faderskapet var ifrågasatt.

Matt 7:24 och 7:26 uppvisar inte lika omfattande möten mellan ἀνήρ och olika sociala markörer som i Matsudas arbetssätt. Dessa bibelverser talar främst till manliga fria människor som hade resurser att bygga ett stabilt hus. Här kan nämnas att även slavar kunde bygga sina hus, men de var troligen inte lika påkostade som de fria männens. En annan aspekt var att slavar inte kunde äga något, eller hade en oklar rättslig situation vad det gäller ägande, vilket gör att slavar inte kunde jämföras med fria män.

I Matt 7:24 och 7:26 påverkas betydelsen av en indirekt modifierare enligt Rileys metod. Denna indikerar ytterligare information om vishet och dårskap vid husbygge. Dock är denna indirekta modifierare inte stark nog att peka mot en smalare betydelse. Ordet ἀνήρ får här en bredare tolkning mot betydelsen – man. En spontan tanke utanför Rileys metod kan vara att ett stabilt hus lade grunden för en väl fungerande familj.

Matt 14:21 och Matt 15:38 uppvisar inte några möten mellan ἀνήρ och olika sociala markörer i Matsudas modell. Detta beror på att författaren av Matteusevangeliet skriver på ett sätt som får läsaren att anta att kvinnor och barn exkluderas i narrativet. Här är det bara hungriga män som beskrivs. Det kan ha funnits hungriga kvinnor och barn i den omgivande kontexten, men det framgår inte av bibeltexten och blir en spekulation. Det finns inte några indirekta modifierade som är starka nog att peka mot en smalare betydelse. Ordet ἀνήρ får här en bredare tolkning mot betydelsen män, hungriga män.

Det framkommer att både Rileys metod och Matsudas arbetssätt kring intersektionalitet kan ge en fördjupad och mera innehållsrik bild av hur ordet ἀνήρ används i Matteus- och Markusevangelierna. De båda metoderna kan ge en ökad förståelse kring genus. Intersektionalitet ger en bild av hur genus framträder och växer fram där olika sociala markörer korsar och möter varandra – där de ömsesidigt konstruerar genus. Rileys analys kompletterar här hur ordet ἀνήρ tolkas och förstås utifrån en bred eller smal betydelse – där en smal betydelse kan peka på äktenskap och genus i Nya testamentet och LXX. Betydelsen av ordet ἀνήρ är enligt Louw och Nida, en manlig person i giftasvuxen ålder – en man. Ordet ἄνθρωπος ligger också nära i betydelse som vanligen betecknar en vuxen människa.[82]

[82] Lowu och Nida, 104, 107.

Analysen visar att Louw och Nidas definition av ordet ἀνήρ ligger i linje med hur Rileys metod pekar på en bredare betydelse i de flesta fallen. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse i 90 % av fallen i Nya testamentet och LXX, som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare.

5 Slutsatser

Riely skiver:

> ”*From the foregoing it should be obvious that the attempts on the part of some to relegate the Biblical teaching on the role relationships between men and women, to a mere discussion of the relationship between husbands and wives, are totally devoid of any Scriptural, syntactical or grammatical support. In none of these passages is there any valid reason for translating ἀνήρ or γυνή in any other way than their basic, native sense. In fact, as has been stated earlier, there is absolutely no need to ever translate either of these words so that they indicate marital status. Marital status is consistently made clear in other words used by the writer, …*”.[83]

Riley skiver:

> “*Determining the wider and narrower meaning with regard to the nouns ἀνήρ and γυνή is a rather easy matter. The wider meaning for these words in Greek is the same as in English. With each it is obvious that the translation indicating marital status (i.e. “husband”, “wife”) is the narrower since all husbands are males, and all wives are females, but not all males are husbands nor are all females wives.*”.[84]

Inom ramen för berättelserna om brödundren i Matteus- och Markusevangelierna, verkar ordet ἀνήρ enligt Rileys hermeneutiska tolkning, peka på en bredare betydelse, som främst tar upp fria hungriga män. Enligt Rileys hermeneutiska tolkning bestämmer ordet ἀνήρ mot en bredare betydelse i 90 % av fallen i Nya testamentet och LXX, som pekar främst på fria män – fria manliga medborgare. Matt 14:21 och Matt 15:38 uppvisar inte några sociala markörer i Matsudas modell. Detta beror på att den som skrev Markusevangeliet exkluderade kvinnor och barn i dessa texter.

I vissa fall bestämmer tolkningen av ordet ἀνήρ mot en smalare betydelse, som pekar på teman om äktenskap. Vad gäller ἀνήρ koppling till äktenskap, är den mindre frekvent i Nya testamentet och LXX, än vad gäller γυνή. Civilstånd framkommer i Rileys modell då ordet ἀνήρ sätts in i en omgivande kontext, som pekar på äktenskap/familj. Rileys modell ställer

[83] Riley, 24.
[84] Riley, 4.

upp ett metodkrav kring omgivande kontext i bibeltexter. Det ska gå att utläsa direkta verkliga fakta kring familj och/eller äktenskap i bibeltextens beskrivning av den omgivande kontexten.

Bjelland Kartzow skriver:

> "*When asking "the other question" of these texts, the old-fashioned distinction between sex and gender appears to be useful. Bodies in antiquity were not only considered to be male and female; they were also categorized according to social status and ethnic/religious background.*".[85]

Ordet γυνή följer ofta ordet ἀνήρ. De båda betecknar en man och en kvinna, enligt Rileys hermeneutiska tolkning, en bredare betydelse. Ordet ἀνήρ kopplas betydligt mindre ofta till äktenskap jämfört med ordet γυνή. Detta gäller både i Nya testamentet och i LXX. Intersektionalitets aspekterna blir tydligast i äktenskap och skilsmässa. Genusaspekter blir här centrala och intersektionalitetens aspekter framträder i texterna Matt 1:16 och Matt 1:19, behandlar äktenskap och skilsmässa.

Bjelland Kartzow skiver:

> "*I suggest that "intersectionality," developed within recent race and gender research, may be the most fruitful way to investigate such complexity. The method of "asking the other question" provides tools to understand how various hierarchies produce ambiguous and negotiable identities. Cross-cutting ties, multiple loyalties, and diverse combinations of identities were elements of ancient discourses. Hierarchies overlapped and social categories did not operate in isolation but interacted with and influenced each other.*".[86]

Bjelland Kartzow skiver:

> "*Early Christian identity and theology were shaped by hierarchical reasoning, and alternative ways of imagining community or equality had to negotiate hierarchies. therefore, intersectionality seems to be a very useful tool when studying biblical texts.*".[87]

[85] Bjelland Kartzow, 388.
[86] Bjelland Kartzow, 364.
[87] Bejlland Kartzow, 388.

Då de båda metoderna kombinerades visade sig Matsudas metod Ask the other question vara bra hjälp för att se flera dimensioner i texterna. Rileys metod blir en hjälp att identifiera genus och äktenskap i texterna.

Bilaga 1 sammanfattar hela analysen hur ordet ἀνήρ ur intersektionalitet i Markus- och Matteusevangelierna. Min studie visar hur ἀνήρ har använts i Matteus- och Markusevangelierna, här fanns det vissa aktualiserade aspekter som visar sig kring: hierarki, kön, religiös tillhörighet, generation, bekräftat faderskap samt social status, som ibland även aktualiserar etnicitet och bekräftat släktskap. Dessa aktualiserade aspekter framkommer där det finns kryssmarkeringar i tabellen.[88]

6 Slutord

Författandet av den här uppsatsen har öppnat ögonen för mig kring genus och hur intersektionalitet och Matsudas arbetssätt Ask the other question kan fördjupa förståelsen av ordet *ανηρ* i bibliska- och antika texter. Matsudas arbetssätt belyser förståelsen kring genus, men ställer detta i relation till faktorer som: nationalitet, klass och andra typer av konstruktion av social status. Matsudas arbetssätt kan förändra läsarens tolkning av texten och ifrågasätta tidigare gjorda ställningstaganden och eventuella fördomar.

6.1 Förslag till fortsatt forskning

Intersektionalitet är ett relativt nytt begrepp som kan appliceras på genus och problematiseras på andra studieområden. Här skulle någon student kunna ta vid och applicera intersektionalitet på bibel- och/eller antika texter och genomföra en jämförande genusanalys, i anknytning till moderna texter där genus framträder.

Jag vill slutligen tacka min handledare och kursansvariga för allt stöd jag fått under författandet av den här uppsatsen, detta gäller även alla de som hjälpt till under kursens ventileringsseminarier.

[88] Se bilaga 1.

Sammanfattning

Ordet ἀνήρ blir centralt i brödundren i Matteus- och Markusevangelierna. Den här uppsatsen kommer att undersöka användningarna av ordet ἀνήρ mellan Matteus- och Markusevangelierna, samt se på andra användningar, som jämförelsematerial. För att kunna analysera dessa skillnader appliceras Rileys hermeneutiska metod samt Matsudas intersektionalitet – Ask the other question. Ett sådant genusperspektiv gör att samma frågor ställs till nedslag i Markus- och Matteusevangelierna, där ordet ἀνήρ återfinns och möter olika sociala markörer. Markörer som påverkar är kön, etnicitet, religiös tillhörighet, generation, bekräftat släktskap samt social status. Metoden utmanar läsaren att se bortom den egna traditionella tolkningen och egna intressen. Civilstånd kan identifieras genom Rileys metod då han pekar på att genus uppkommer då ordet ἀνήρ sätts in i en omgivande kontext, som pekar på historiska fakta kring familj och/eller äktenskap.

Det framträder skillnader i Matteus- och Markusevangelierna kring betydelse och avvändning av ordet ἀνήρ. Oftast får ordet ἀνήρ en bredare ordförståelse i Nya testamentet och LXX, där det betecknar en fri man eller fri manlig människa. Inom brödundren får ordet ἀνήρ en bredare ordförståelse som betecknar fria män/fria människor, som är hungriga. Det är få fall där ordet ἀνήρ visar betydelse kring äktenskap i Nya testamentet och LXX. Genus framträder i relation till äktenskap främst i Matt 1:16 samt Matt 1:19 men även kring skilsmässa i Mark 10:2 och 10:12.

Käll- och litteraturförteckning

Litteratur

Boring, M. Eugene, *Mark: A Commentary*. Presbyterian Publishing Corporation, 2006.

Crossley James G., *Reading the New Testament: contemporary approaches*
1st ed.: London: Routledge, 2010.

Louw, Johannes P. och Nida, Eugene A., *Greek-English Lexicon of the New Testament based on Semantic Domains. Volume 1: Introduction and Domains. Volume 2: Indices by Johannes P. Louw, Eugene A. Nida*. United Bibel Societies, NY, USA, 1989.

Heikel, Ivar A.; Fridrichsen, Anton, *Grekisk-svensk ordbok till Nya testamentet och de apostoliska fäderna*: Uppsala: Bibelakademiförlaget, 2013.

Hylland Eriksen, Tomas, "*What Is Cultural Complexity?" in Jesus Beyond Nationalism: Constructing the Historical Jesus in a Period of Cultural Complexity*, eds. Halvor Moxnes, Ward Blanton, and James G. Crossley: London: Equinox, 2009.

Schüssler Fiorenza, Elisabeth, *"Introduction: Exploring the Intersections of Race, Gender, Status, and Ethnicity in Early Christian Studies"*, in Prejudice and Christian Beginnings: Investigating Race, Gender, and Ethnicity in Early Christian Studies, eds. Laura Nasrallah and Elisabeth Schüssler Fiorenza, Minneapolis: Fortress Press, 2009.

Artiklar

Matsuda, Mari J., "Beside My Sister, Facing the Enemy: Legal Theory out of Coalition,", *Stanford Law Review, vol. 43:6* (1991).

Bjelland Kartzow, Marianne, '"Asking the Other Question": An Intersectional Approach to Galatians 3:28 and the Colossian Household Codes'", *Biblical Interpretation 18* (2010).

Riley, Michael R., "The proper translation of Ἀνήρ and Γυνή in the New Testament", *The Manitowoc Pastoral Conference*; St. John´s, Newtonburg, April 19, 1993.

Bilaga 1 – Matsudas intersektionalitetsanalys i tabellform

Analysmarkörer som korsar varandra, där varje kategori skapas, i ἀνήρ.							
Bibelvers	Hierarki	Kön	Etnicitet	Religiös tillhörighet	Generation	Bekräftat släktskap	Social status
Matt 1:16	X	X		X	X	X	X
Matt 1:19	X	X	X	X	X	X	X
Matt 7:24	X	-	-	-	X	-	X
Matt 7:26	X	-	-	-	X	-	X
Matt 12:41	X	X	X	X	X	-	X
Matt 14:21	-	-	-	-	-	-	-
Matt 14:35	X		X	X	X	-	X
Matt 15:38	-	-	-	-	-	-	-
Bibelvers							
Mark 6:20	X	-	X	X	X	-	X
Mark 6:44	X	X	X	X	X	-	X
Mark 8:9[89]	X	X	X	X	X	-	X

Figurer 1–6

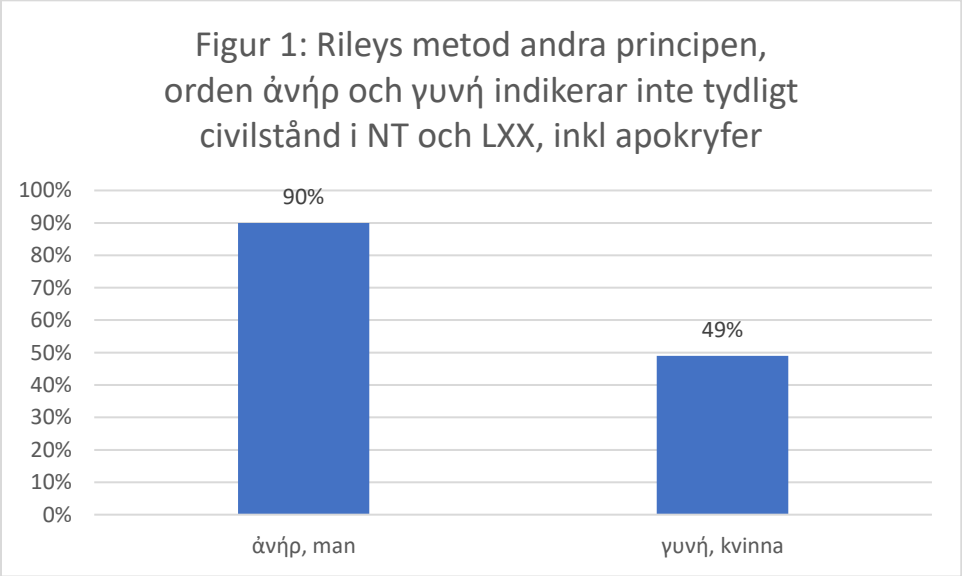

Figur 1: Rileys andra principen, ἀνήρ och γυνή indikerar inte tydligt civilstånd i NT och LXX.

[89] Ordet ἀνήρ finns inte med i Mark 8:9.

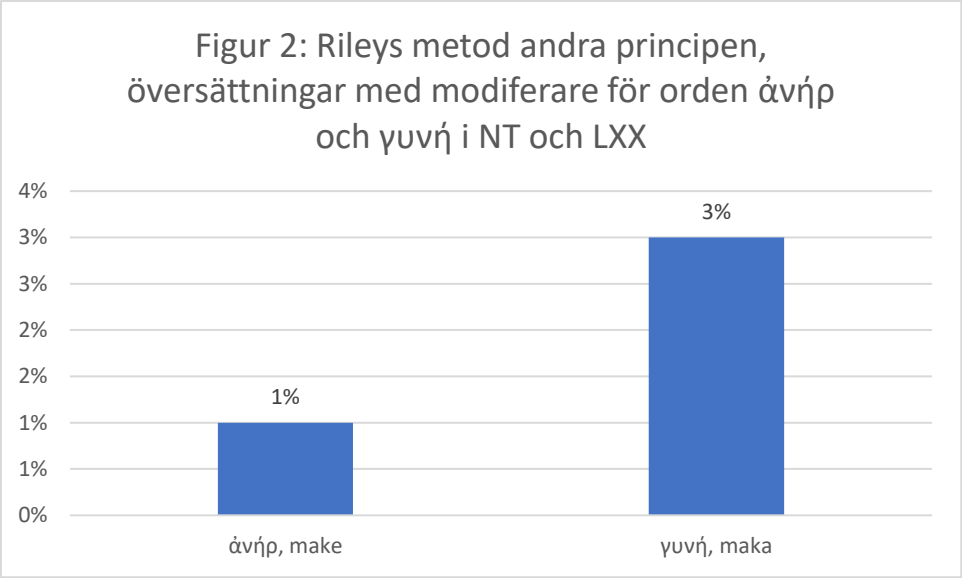

Figur 2: Rileys andra principen, ἀνήρ och γυνή översättningar med modifierare i NT och LXX.

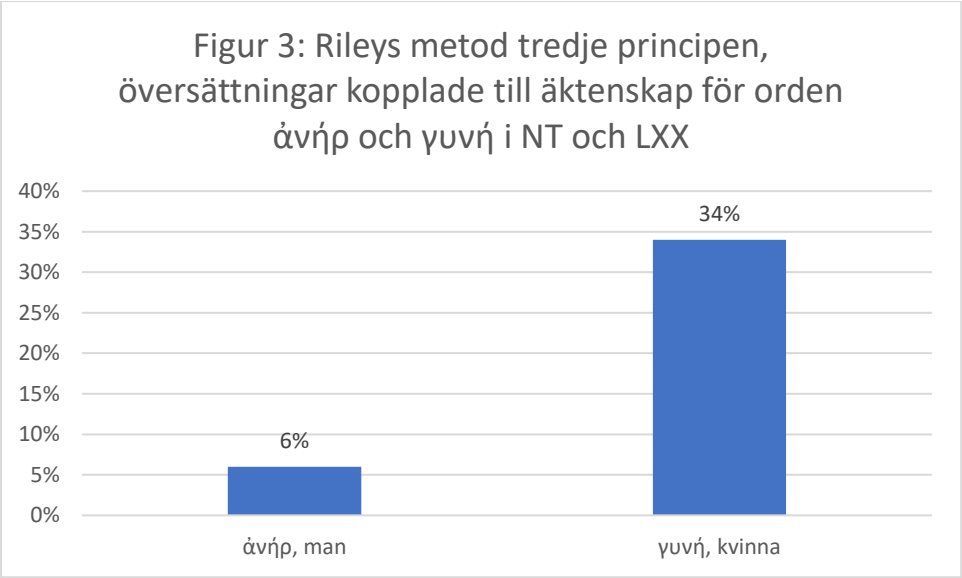

Figur 3: Rileys tredje principen, ἀνήρ och γυνή översättningar mot äktenskap i NT och LXX.

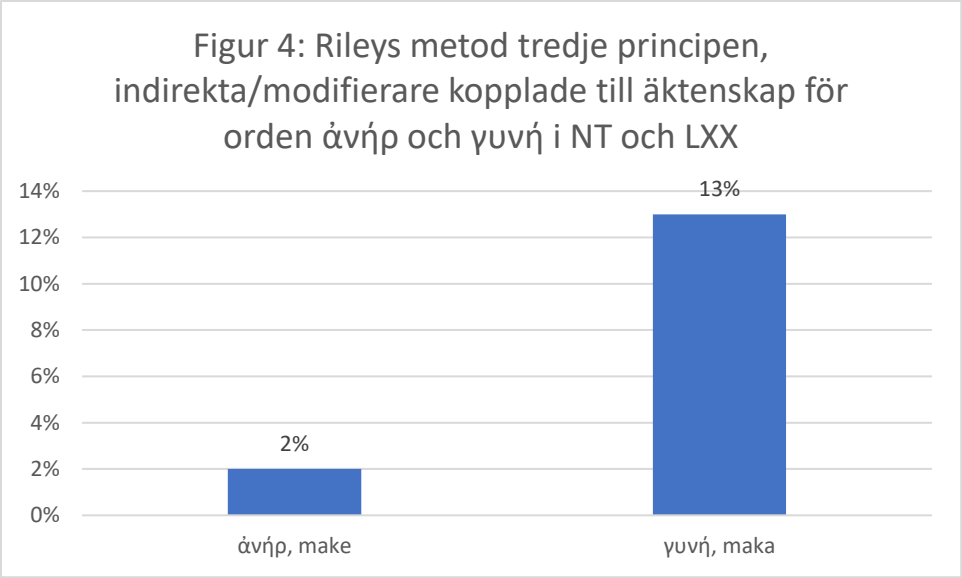

Figur 4: Rileys tredje principen, ἀνήρ och γυνή indirekta modifierare äktenskap i NT och LXX.

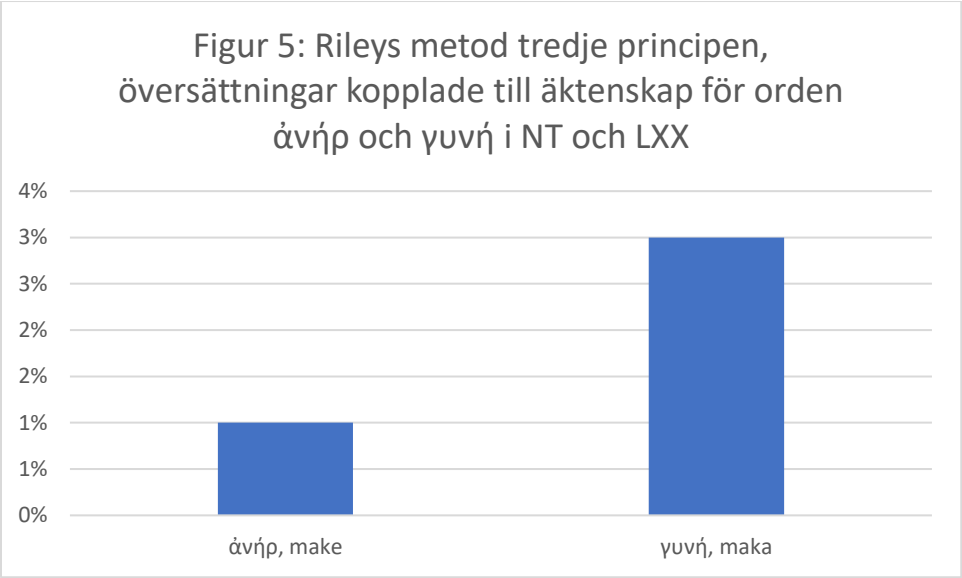

Figur 5: Rileys tredje principen, ἀνήρ och γυνή om äktenskap i NT och LXX.

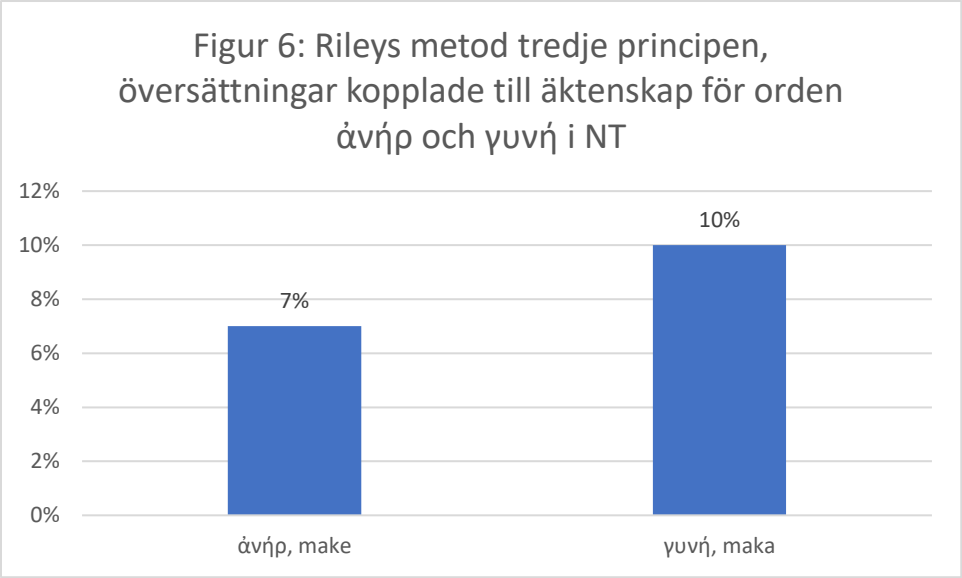

Figur 6: Rileys tredje principen, ἀνήρ och γυνή om äktenskap i NT.